

VESAYET DEMOKRASİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Orhan KAYA¹

ÖZET

Osmanlı'nın son döneminde, İttihat ve Terakki ile başlayan vesayet, Cumhuriyet döneminde, 1946'ya kadar tek parti vesayeti biçiminde, 1946'dan itibaren de çok partili siyasal hayat üzerinde varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 darbesi sürecinde hazırlanan 1961 Anayasası ile kurumsallaşan vesayet, 1982 Anayasasının getirdiği bir kısım Anayasal kurumların yardımıyla varlığını pekiştirerek devam ettirmiştir. Vesayeti tehlikeye girdiği durumlarda, askeri darbeye varlığını güvence altına almış; askeri darbeler öncesi ortaya çıkan, terör, şiddet ve ekonomik bunalımlar aracılığıyla da gerçekleştirdiği darbeleri ve vesayet düzenini meşrulaştırma çabası içinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Türkiye, Vesayet, Elit, Parlamento, Askeri darbe

TUTELARY DEMOCRACY AND THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

Tutulary started in the last period of Ottoman Empire with Party of Union and Progress (İttihat ve Terakki) that has managed to maintain its presence in the Republic period to the year 1946 as one party system, since 1946 as multi-party system. Especially, tutelary institutionalized with 1961 Constitution which prepared in the process of 27 May 1960 military coup and has continued to reinforce its presence with the help of Constitutional institutions which brought by 1982 Constitution. The elite structure secured its presence with military coup when tutelary jeopardized and attempt to legitimize the layout of tutelage and coups through terrorism, violence and economic crisis which occurred before each military coup.

Keywords: Democracy, Turkey, Tutelary, Elite, Parliament, Military coup

GİRİŞ

Osmanlı'nın son döneminde Meşrutiyet dönemlerinin özgürlükçü görüntüsü esasen dönemin başat gücü haline gelen İttihat ve Terakki'nin merkezîyetçi yapısı, muhalefet ve toplum üzerinde bir vesayet düzenine dönüştü. Öyle ki, bu vesayet düzeni Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili hayata tekrar geçişi ifade eden 1946 yılında Demokrat Parti'nin kuruluşuna

¹ Polis Akademisi, İzmir Rüştü Ünsal Polis Meslek Yüksek Okulu, 35140 Buca-İzmir, morhan57@hotmail.com

kadar geçen süre içinde varlığını tek parti vesayeti olarak sürdürürken, Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren başlayan çok partili demokratik düzende de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda kaybettiği, o güne kadar kesintisiz elinde bulundurduğu iktidar gücünü, diğer bir ifadeyle, toplum ve siyasal kurumlar üzerindeki denetim ve kontrol gücünü, demokratik yollardan elde edemeyeceğini anlayınca, gerçekleştirdiği 27 Mayıs askeri darbesiyle güç kullanarak/silah zoruyla tekrar sahip oldu. Askeri darbe sürecinde ve tamamen darbeci ve vesayetçi bir anlayışla hazırlanan 1961 Anayasası, asli kurucu iktidarın silah zoruyla elde ettiği siyasal iktidarı/vesayet düzenini meşrulaştırma aracı olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle, 1961 Anayasası, vesayet düzeninin topluma kabul ettirilmesi projesi ya da vesayet düzeninin kodifikasyonudur denilebilir. Bu çalışmanın amacı, özellikle demokrasi üzerindeki vesayet sisteminin kurumsallaştırılması biçiminde varlığının sürdüren vesayet demokrasisini/vesayet altındaki demokrasi sürecini ve vesayet kurumları ile vesayetin taşıyıcı kurumlarını incelemektir

Çağımıza damgasını vuran ve günümüzün mevcut en iyi yönetim biçimi olarak kabul edilen (siyasal) demokrasi üzerinde oldukça fazla çalışma yapılmasına karşın, demokrasinin diğer bir türü olan ve daha çok yeni kurulmuş ve gelişmekte olan ülkelerde görülebilen “vesayet demokrasisi” (*Tutelary Democracy*) ise, fazla bilinen bir kavram değildir. Çalışmamızın konusunu oluşturan ve demokrasinin bir türü olan “vesayet demokrasisi” kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için, liberal demokrasinin bilinmesi önem arz eder. Bu nedenle, önce kısaca liberal demokrasi kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak, çalışmamamızın ana temasını “vesayet demokrasisi” oluşturduğundan, liberal demokrasinin tanım ve temel dayanakları verilmeyle yetinilecektir.

1. LİBERAL DEMOKRASİ

İlk kez ünlü tarihçi Herodot (M.Ö. 484-425) tarafından beşinci yüzyılda kullanıldığını bildiğimiz demokrasi, Latince “*demos*” (halk) ve “*kratein*“ (yönetim) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olup, “halk yönetimi” anlamına gelir ve halkın kendi kendisini yönettiği bir siyasal rejimi ifade eder.

Günümüzdeki en yaygın uygulamasını, “*üstün iktidarın halkta bulunduğu veya halk tarafından doğrudan doğruya özgür bir seçim sistemi içinde seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kullanıldığı halk tarafından yönetim...*” (İsimsiz; 1992:9) biçimi olarak tarif edebileceğimiz demokrasi, Abraham Lincoln'nin, ünlü deyişiyle “*Government of people, by the people, for the people*” (halkın, halk tarafından, halk için yönetimi) (Gözler, 2001:112) biçiminde ifadesini bulmuştur. Ancak bu tanımın daha çok bir ideali (normatif olanı) belirlediği ve daha çok doğrudan demokrasiler için geçerli olduğu söylenilebilir. Günümüzde en yaygın bir biçimde

kullanılmakta olan temsili demokrasiler ise, “*serbest, eşit ve genel oy mekanizması aracılığıyla halkın temsilini*”(Gülalp, 1985:71) mümkün kılmaktadır. Bu anlamda demokrasi, *halkın kendi iradesini gerçekleştirebilmek için, toplanacak kişileri seçerek sonuçlar üzerinde son sözü söylemek suretiyle müşterek iyiliğe yol açan politik kararları almayı sağlayacak olan bir organizasyon tekniğidir*(Schumpeter, 1967:148) denilebilir. 1982 Anayasasında da ifadesini bulduğu gibi, güçler ayırımına dayanan temsili demokratik rejimlerde millet egemenliğini bizzat kendisi değil, “...Anayasanın *koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır*” (m.6). Mill’in belirttiği gibi burada temel sorun, demokraside çıkabilecek aksaklıklara güvenlikler inşa edebilmektir (Schmidt, 2001: 94). Zira, her politik rejim oligarşiktir (Aron, 1976: 126). Daha açık bir ifadeyle, tüm siyasal rejimler azınlığın çoğunluğu yönettiği bir yapıyı içerdiğinden oligarşik karakter taşırlar. Ancak, liberal modele göre, demokratik sürecin temel fonksiyonu/işlevi, özerk bir sivil toplumun çıkarlarını siyasal aygıtta aktarmaktır; bu bağlamda siyasetin görevi de, özel kişiler arasındaki farklı çıkarları eşgüdümlü hale getirmektir. (Benhabib, 1999: 15). Zira, siyasal süreçler büyük oranda uzlaşılarla dayanır (Habermas, 1999:43).

Siyasal rejimlerin bir versiyonu olan ve yöneticilerin yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabet ve işbirliği yoluyla dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından kamusal alanda sorumlu tutuldukları ve özgürlüklerin kurumsallaşma imkânı bulabildikleri bir yönetim biçimi (Eren, 2001) olan (liberal) demokrasiyi “*kamu siyasetine ilişkin önemli sorunlar hakkındaki temel belirleyici kararları bütün halkın pozitif veya negatif olarak aldığı ve almaya yetkili olduğu bir siyasal sistem*”(Erdoğan, 2001; 196) olarak tanımlamak mümkündür. Bu anlamda çağdaş bir demokrasinin varlığının bir kısım kurumların varlığına bağlı olarak, başta temel haklar ve özgürlükler olmak üzere bir kısım kurumları garanti etmesi gerekir. Demokratik bir rejimin gerçekleştirilebilmesinin garantisi olan kurumları şöyle sıralamak mümkündür(Lijphart, (Tarihsiz),12; Erdoğan, 2001:241-263):

- Örgüt kurma ve bunlara katılma özgürlüğü
- Siyasal çoğulculuk ve yarışma hakkı
- Değişik haber alma kaynaklarının varlığı
- Serbest, adil ve düzenli seçimler
- Çoğunluğun yönetimi ve azınlık hakları
- Sivil ve siyasi özgürlükler: *İnsan hakları*
- Ekonomik özgürlükler ve piyasa ekonomisi
- Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların varlığı.

Hemen hatırlatalım ki, saydığımız bu garantiler, siyasal demokrasinin asgari şartlarını oluşturur. Ayrıca, Erdoğan'ın da vurguladığı gibi, demokrasinin varlığından söz edebilmek için, halkın kararları fiili olarak alması yetmez, bunun yanında halkın bu kararları almaya yetkili olması da gerekir. Bu yetki demokrasiyi zayıf diktatörlüklerden ayıran temel özelliktir. Öyle ki, yöneticinin halkın isyan ve ayaklanma tehdidinden çekinerek halkın arzularına uyan bir sistemi, halkın bu kararları almaya yetkili olmadığından, demokratik bir rejim olarak kabul etmek mümkün değildir (Erdoğan, 2001:196).

Kısaca, demokrasinin/demokratik bir rejimin temel özelliklerini ve kurumlarını belirledikten sonra “vesayet demokrasisi” (*Tutelary Democracy*) kavramına incelemeye geçebiliriz.

2. VESAYET DEMOKRASİSİ

Vesayet demokrasisi konusunda önemli bir çalışma 1962 yılında Amerikalı Siyaset Bilimci Edwart Shils tarafından yapılmıştır. Shils, ikisi demokrasi, üçü ise oligarşi olan beş aşamalı bir siyasal gelişme (*political development*) öngörmüştür. Bunlar, “Siyasal Demokrasi” (*Political Democracy*), “Vesayet Demokrasisi” (*Tutelary Democracy*), “Modernleştirici Oligarşi” (*Modernizing Oligarchy*), “Totaliter Oligarşi” (*Totalitarian Oligarchy*) ve “Geleneksel Oligarşi” (*Traditional Oligarchy*) dir. Bunlardan, “vesayet demokrasisi” bizim çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, “vesayet” özel hukukun bir kavramıdır ve “*küçük ve mahcurların* (hacir altına alınmış olanların) *himayesi için özel hukukça düzenlenmiş bir kurum*”u ve bu suretle, *gerçek kişilerdeki medeni hakları kullanma yetkisinin mahkeme kararı ile kaldırılmasını* (Altay, 1983:482-83) ifade eder. Bu yolla, küçüklerin ve hacedilmiş çocukların şahıs ve malları üzerinde yasal bakım ve eğitim görevini kolaylaştırmak amacıyla ve yasayla, ana ve babaya hak ve yetkiler tanınmış olur. Öyle ki, yasanın yetki verdiği *velinin velayet altındaki çocuk üzerindeki mevcut hakkı* mutlaktır (Altay, 1983: 482).

Görüldüğü gibi, hukukta çok eskiden beri kullanılan bir kavram olan ve “*yerine kâim olunmak*” anlamını ifade eden vesayet sisteminde/usulünde, aklî yetileri/melekeleri (yeterli) olmayan bir kişinin, yerine/adına onun tasarruflarını yapmak üzere bir “vasi” tayin edilmektedir. “Vasi” ise, aklı başında, yetkin kişiliğe sahip gerçek bir kişidir. “Vasi”, vesayeti altındaki kişi adına, tasarrufta bulunup, onun adına hareket eder. Bu durum ise, ilgilinin hak ve hukukunu korumak adına yapılır(<http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=content&view=article&id=292:vesayetdemokrasisi&catid=50:gazetelerden&Itemid=114>,08.12.2012)

Özel hukuktaki vesayet kavramı ile aralarında bir ilişki olmamakla birlikte, bir siyasal rejim olan, vesayet demokrasisi de tıpkı özel hukukta olduğu gibi, halkı ve halkın temsilcilerini (seçilmişleri) yetkin (aklı melekelerini sağlam) görmeyerek, onlar adına icra-i faaliyette bulunmayı ifade eder(<http://www.siviltoplumakademi.org.tr/index.php?option=content&view=article&id=292:vesayetdemokrasisi&catid=50:gazetelerden&Itemid=114>,08.12.2012)

.Yazıcıya göre, vesayet yönetimi dediğimiz model, aslında demokratik olmayan bir modeli ifade etmektedir. Seçilmiş organlar üzerinde seçilmemiş olan, atanmış olan bazı kurum ve organlara denetim yapma yetkisinin sunulması, böylece temsili demokrasinin zaafa uğramasıdır vesayet rejimi (Yazıcı, 2010). Siyaset teorisi açısından ise, seçilmiş devlet organlarının seçilmemiş bir takım organların denetimi altında, vesayeti altında bulunması demektir (Özbudun, 2010). Daha geniş bir anlatımla vesayet demokrasisi, *bir kısım devlet kurumlarının, merkezi, seçkinci ve otoriter bir zihniyetle, toplum üzerinde kontrol sağlaması ve tahakküm kurmasıdır* denilebilir. Buna göre vesayet demokrasisi, liberal demokrasi gibi diğer demokrasi türlerinin sahip olduğu yeterli kurumlara sahip olamayan bir yarı demokrasi tipini ifade etmektedir. Zira, kurumsallaşmış özgürlüklü liberal demokrasilerle otoriter rejimler arasında oldukça geniş bir gri alan bulunur ve bu alandaki ülkeler çeşitli şekillerde adlandırılır. Bunlara “*seçimsel demokrasi*”, “*yarı demokrasi*” gibi adlar verilirken, “*kısmen hür ülkeler*” olarak da adlandırılmaktadırlar. Dolayısıyla, burada oldukça büyük bir belirsiz alan ve çeşitlilik mevcuttur ve bunların içinde vesayetçi rejimler daha özel bir yer işgal etmektedir. (Özbudun, 2010)

Türkiye’de kendini gösteren vesayet rejimin temel bir felsefesi vardır. Erdoğan’a göre, bu felsefenin sütunlarından birisi siyasi anlamda *devletçilik*dir. Kemalizm’in toplumu devlet eliyle dönüştürme anlayışıyla hikmeti hükümetin, devletin bekasını toplumsal siyasal var oluşun öncelikli amacı sayan düşüncesi bu devletçilik ilkesinde birleşmiştir. Bu devlet merkezli toplum anlayışına göre devlet toplumun iradesinin bir türevi veya toplumun bir aygıtı değildir. Aksine, toplum devletin bir eseridir ve varlığını ona borçludur (Erdoğan, 2010).

İkinci esas “*laik milliyetçilik*”tir ve Anayasanın felsefesinin ikinci ayağını bu ulusalcı laik milliyetçi anlayış oluşturmaktadır. Anayasada bu “*Atatürk milliyetçiliği*” ve “*laik cumhuriyet*” formülleriyle özetlenmiştir. Bu ilkenin temel amacı, toplumu hem etnik ve kültürel bakımdan, hem de dinsel bakımdan türdeşleştirmektir. Milliyetçilik siyasi kimliği Türklüğe indirgemeye yönelik politikaları meşrulaştırırken; laiklik ise, dini hayatı devletin kontrol altında tutmasına hizmet etmektedir. Bu nedenle Anayasanın kurduğu iktidar haritası temelde *vesayetçi* bir anlayışı yansıtıyor. Örneğin, *yasama yetkisi* Anayasanın ideolojisiyle sınırlanmıştır. TBMM,

kanunları yapar; ancak, değiştirirken vesayetçi ideolojinin kayıtlanmış bir çerçevesi içinde hareket etmek durumundadır. Ayrıca, Anayasanın iktidar haritası içinde doğrudan vesayet organı olarak tasarlanmış kurum veya makamlar da vardır. Örnek olarak, TBMM için, Anayasa Mahkemesi; yürütme ve idare için, MGK ve Danıştay; üniversiteler için YÖK; dini hayat için, Diyanet İşleri Başkanlığı; belediyeler için, merkezi idare; yargı için HSYK ve kısmen Yargıtay; siyasi partiler için Anayasa Mahkemesi, birer vesayet organı konumundadır. Cumhurbaşkanı ise, genel olarak devlet sistemi için, özeld e yürütme ve idare için, bir vesayet makamı olarak ön görülmüştür (Erdoğan, 2010).

Son olarak denilebilir ki, vesayetçi demokrasilerde de halk temsil edilmekte; ancak, bu rejimler uzmanlaşma ve farklılaşma bakımından siyasal demokrasiler düzeyine erişememiş olduklarından işlevlerini yerine getirememektedirler(Çam, 1990:190). Böylece kurumsallaşamayan siyasal rejim, bu donanım eksikliğine bağlı bir performans ve meşruiyet kaybı yaşamakta, bunun sonucu olarak da halkın iradesi gerçekleşmemekte ya da halk üzerinde kurulan tahakküm sayesinde, onun iradesinin gerçekleşmesine fırsat verilmemektedir. Sonra da, bir kısım kendini yetkin, halkı ise kendisini temsil edemez olarak gören kurumlar/organlar, halk üzerinde vesayet haklarını olduğu ön kabulüyle, halkın seçtiği yöneticileri/seçilmişleri etkileme, tehdit, zorlama gibi araçlarla yönlendirebilmektedirler. Emekli Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'ya ait olduğu iddia edilen, ses tonundan o olduğu anlaşılan ve yalanlanmayan ses kaydı, Türkiye'deki vesayet sistemini çok açık olarak göstermektedir:

“Halk cahil, cumhurbaşkanını halkın seçmesi kadar tehlikeli bir şey yok. Geçen üst düzey, çok üst düzey bir komutanla konuştum; o da diyor ki, yani hedefleri belli, kesin yani tereddüt etmenin âlemi yok. Bunların hedefleri kesin diyor. Bunun dışında başka bir şey düşünmemek lazım. Yani, efendim, demokrasi, insan hakları, özgürlük bunların hepsi bahane. Fevkalade tehlikeli. Şey, Cumhurbaşkanını şey (halk M.O.K) seçmesi. Böyle bir şey kısa zamanda olmaz, ondan sonra bir de Türk şeyin halkın seçmesi, kadar tehlikeli bir şey yok.Çünkü Türkiye Fransa, İsviçre değil, halk cahil”. (<http://www.haberform.com/haber/ismail-hakki-karadayi-ses-kaydi-karadayi-ses-kaydi-dinle-karadayi-ses-kaydi-isma-11990.htm>, 02.05.2009)

2. Vesayet Demokrasisinin Unsurları, Ön Şartları ve Taşıyıcı Kurumları

2.1. Vesayet Demokrasisinin Unsurları:

Liberal demokraside olduğu gibi, vesayet demokrasisi de, kendisini oluşturacak bir takım unsurlar içerir. Shils bu unsurları siyasal elitler, siyasal iktidarı elinde bulunduran güç ile siyasal muhalefet olabilme gücüne sahip olanların belli temel konularda görüş birliğinde olmaları, etkisi zayıflatılmış parlamento, gücü zayıflamış/zayıflatılmış bir muhalefet, kamuoyu oluşturmada etkin bir medya, zayıf bir sivil toplum ve hukukun

üstünlüğü olarak belirlemektedir (Shils, 1962:62).Bu unsurlar Türkiye’deki uygulamalarda dikkate alınarak aşağıda kısaca değerlendirilecektir.

2.1.1 Siyasal Elitler

Shils’a göre, vesayet demokrasileri, siyasal demokrasilerin kurumlarına sahiptir. Ancak, bunları siyasal elitin/yönetimin daha da güçlenmesi için sisteme adapte eder. Diğer bir ifadeyle, yönetimin/siyasal elitin toplum üzerindeki etki ve vesayetini güçlendirecek olan kurumlar esas itibariyle işlevsel hale getirilmiştir (Shils, 1962: 62).

Marksist düşüncede, devlet kurumu aracılığıyla siyasal iktidarı kullanan üretim araçları sahibi sınıfı ifade eden siyasal elitin; Wright Mills’te iki “değişken”e bağlı olduğu söylenebilir: Bunlar, toplumda egemen kurumları elinde bulundurmak ve toplumun üst katmanlarından birine üye olmak. Yine Mills’e göre, her endüstrileşmiş toplumda,*askeri*, *ticari* ve *siyasi* olmak üzere üç egemen kurum vardır. Bu kurumlardaki hiyerarşinin en üst kesimlerinde bulunan gruplara “*İktidar Eliti*” adını verir Mills. Bu iktidar eliti egemen sınıf oluşturmamakla birlikte, çıkarları, toplumsal kökenleri ve dünya görüşleri açısından aralarında sıkı bir bağ ve dayanışma olan kişilerden oluşur. Toplumda tüm iktidar gitgide bu üçlü azınlık elinde toplanmakta ve yığınların siyasal kararlara katılmaları olanaksızlaşmaktadır (Turhan, 1991: 33-35).

Elitler, stratejik toplumsal kurumların en üst konumlarını işgal ederken sadece gücü ve toplumsal kaynakları ellerinde bulundurmakla kalmaz, toplumsal-siyasal karar verme sürecini yönlendirme/şekillendirme araçlarını da kontrollerinde/ellerinde tutarlar. Özellikle, konumları, kontrol ettikleri kaynaklar ve sahip oldukları güç bakımından toplumsal hiyerarşinin en üst katmanlarını oluşturan elitler/iktidar seçkinleri, yalnızca uyulması gereken kuralları belirlemekle kalmaz, bireylerin oynayacağı rolleri de belirlerler (Arslan, 2004).

Halkın iradesinin kontrol/tahakküm altına alındığı yarı-demokratik bir siyasal rejim olan ve demokratik rejimler arasında değerlendirilemeyecek olan “vesayet demokrasisi”nde oldukça etkin olan ve siyasal rejimi vesayet altına alabilen siyasal bir elit tabaka vardır. Bu yönüyle, en belirgin özelliği siyasal demokrasiden daha otoriter olan “vesayet demokrasisi”, yeni devletlerde ortaya çıkan ve bir elit tabakanın kontrolündeki siyasal bir rejim olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal elitin, siyasal rejim üzerinde önemli bir etkinliği vardır. Zira, bu elit tabaka yeterli ya da yetersiz sebeplerle kendi insanların demokratik kurumları işletebileceklerine ve onların bu konudaki kapasitelerine güvenmezler. Bunun sonucu olarak da, hem halkın siyasal demokrasi için zayıf olan bu temayüllerini kuvvetlendirmek, hem de ekonomiyi ve toplumu modernize etmek isterler (Shils, 1962: 60-61). Buda siyasal elitin, demokrasiyi vesayet altında tutmasının en önemli argümanını oluşturur. Buna göre, siyasal elit açısından, toplum kendi kaderini kendisi

tain edebilecek bir olgunluğa erişmemiştir. Kolayca aldatılabileceğine ve yönlendirilebileceğine inanılan halk, bir yandan kontrol (vesayet) altında tutulurken diğer taraftan uygulanan toplum mühendisliği projeleriyle modernize edilmeye çalışılır.

Denilebilir ki, elit kavramına açıklık getirmede kullanılacak üç temel ölçüt; "güç" (iktidar), "kontrol" ve "etki"dir. Eliti oluşturan bireylerin, aktif ya da potansiyel güç sahibi olmaları, doğrudan veya dolaylı yollardan karar verme sürecini etkileyebilecek konumda olmaları ve sosyal kaynakları kontrol edici konumda olmaları (Arslan, 2004), onları toplum üzerinde etkin kılan en önemli özellikleridir.

Bu özellikleri taşıyan çağdaş Türk iktidar seçkinleri, dört elit grubunun bileşkesinden oluşmaktadır. Bunlar *ekonomi elitleri*, *siyasi elitler*, *askeri elitler* ve *medya elitleridir*. Bu elit grupları benzer çıkarlara, karşılıklı sosyal ilişkilere, ortak değerlere sahiptirler. Ayrıca, Türk iktidar seçkinleri, iktidar, servet ve prestij bakımından toplumdaki en varlıklı bireylerden oluşması yanında; bir toplumun, bir ulusun kaderini belirleme vemuhalifleri ne kadar etkili/güçlü olursa olsun, bütün bunları etkisizleştirip oyunu kendi kurallarına göre oynayabilme ayrıcalığı da onların tekelindedir. Ayrıca, toplumdaki köşe taşları ve köşe başları da yine onlar tarafından tutulmuştur (Arslan, 2004).

Siyasal elitin, bu özellikleriyle toplumu modernize etme işlevini üstlenmiş olması, toplum mühendisliğini de zorunlu kılar. Toplumun kendisinin sağlayamadığı düşünülen dönüşüm, siyasal elitin zorlayıcı düzen kuralları koymasıyla sağlanmaya çalışılır. Artık toplumun, yenilik ve modernliğe taşıyacağına inanılan yeni konulmuş kurallara uymaktan başka bir çıkar yolu da yoktur zaten. Bu durumda ise, siyasal rejim doğal olarak otoriter bir özellik kazanır. Bunun önemli örneklerinden birisi ve toplumun dönüştürülmesinde ve biçimlendirilmesinde çok önemli bir rol oynayan "671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun" ve uygulanmasıdır. Bu kanunla, toplum bir yandan dönüştürülürken, diğer yandan uygulanma sürecindeki polisiye tedbirler ve cezalarla etki altına alınıp sindirilmek suretiyle kesin bir kontrol ve baskı aracı olarak kullanılmıştır. O kadar ki, Musul sorunu Türkiye'nin aleyhine sonuçlandığı bir dönemde, halka şapka giydirilmesi "...bu millet hesabına bir Musul fethinden üstün..." (Bozkurt, 1967: 155) kabul edilmiştir.

Türkiye'deki askeri elitin de desteğini alan sivil elitin, etkinlik ve davranışının önemli bir örneği, 1977'deki Ecevit hükümetinin politikalarından rahatsız olan TÜSİAD'ın, yayınladığı ilanlarla hükümeti istifa etmek zorunda bırakmasıdır:

Ekonominin ciddi darboğaza girdiği 1977'de TÜSİAD üyeleri rahatsızlıklarını her fırsatta dile getiriyor ve işadamları bürokrasinin kendilerine karşı olan tutumunu 'düşmanca' buluyor. Kendilerine 'aracı,

tefeci, sömürücü' denilmesinden rahatsızlar. Bir bakanın "Sanayiciler ayda 6 lira vergi veriyorlar" sözü üzerine özür istiyorlar, oda başkanlarının Ecevit'le görüşmelerinden sonuç çıkmıyor. Bunun üzerine Vehbi Koç, 26 Ocak 1979'daki TÜSİAD Genel Kurulu'nda bu gidişe dur denilmesi için üyelere yazılı beyanat tavsiyesinde bulunuyor. Odalar Birliği başkanları toplu açıklama yapıyor. TÜSİAD kurucusu İzmirli işadamı Selçuk Yaşar, gazetelere, bakanları yalanlayan kişisel ilanlar veriyor. Ünlü Fransız işadamı Dassault'un kendi hükümetini eleştirmek için gazetelere verdiği ilanları örnek gösteren Yaşar, TÜSİAD yönetiminin de ilan vermesi için ısrarı üzerine ve .Nejat Eczacıbaşı'nın, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı'ndan "yayımlanabilir" oluru almasının ardından, dört ilân yayımlanıyor. İlanların başlıkları şöyledir: (1) "Gerçekçi çıkış yolu", (2) "Ulus bekliyor", (3) "Yokluğu paylaşmak mı, bolluğu sağlamak mı?" (4) "Refahın ve hürriyetin düşmanı: Enflasyon." İlanların büyük yankısı oluyor. Sanayi Odaları'nın aynı gün yayınlanan deklarasyonunda, hükümetin, serbest piyasa ekonomisini yok edici modeller arayışının eleştirilmesi, ilanların doğrudan doğruya hükümete yönelik olduğu kanısını oluşturuyor. İlanlardan yayın öncesi haberdar olan Başbakan Ecevit, gazetelerde metinleri okuyunca sert tepki gösterse de, aynı dönemde iki Banka hakkındaki yolsuzluk iddialarıyla ciddi sıkıntı yaşayan hükümet, 14 Ekim 1979'da 5 ilde yapılan ara seçimlerde de yenilgi alınca istifa etmek zorunda kalıyor(<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=1046765>,03.2.06.2013).

Bu durum, yukarıda bahsettiğimiz Türkiye'deki dört elit grubundan ekonomi elitinin, tercihlerinin dışında politikalar uygulama çabası içinde olan seçilmişleri etkilemeye yönelik tipik bir davranıştır. Türkiye'de bunun dışında, ordunun askeri eliti; Milli Güvenlik Kurulu, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay, Milli İstihbarat Teşkilatı gibi kurumlar bürokratik eliti oluştururken; büyük gazete, radyo ve televizyon sahipleri olan elit de medya elitini oluşturmaktadır. Türkan Saylan, kameraların önünde, "Biz asılız, dolayısıyla bizim istemediğimiz bir şeyin bu ülkede olması mümkün değil!" (<http://vimeo.com/12783106>,02.06.2013) derken, Türkiye'deki bu elit yapının varlığına dikkat çekiyordu.

Yukarıdaki açıklama ve olaylardan da anlaşılacağı gibi, Türkiye'de, Shils'in, vesayet demokrasisinin bir unsuru olarak saydığı elitlerin var olduğunu ve oldukça etkin bir rol üstlendiklerini söylemek mümkündür.

2.1.2. Siyasal İktidarı Elinde Bulunduran Güç ile Siyasal Muhalefet Olabilme Gücüne Sahip Olanların Belli Temel Konularda Görüş Birliğinde Olmaları

Shils'a göre, iktidar partisinin sistemdeki ağırlığını artırmak için, yönetimin zirvesindeki bürokratlar ile dominant partinin zirvesindekiler,

siyasal demokrasilerde olduğundan çok daha fazla birbirine benzerler. Siyasal iktidarı elinde bulunduran güç ile siyasal muhalefet olabilme gücüne sahip olanlar belli temel konularda görüş birliğindedirler (Shils, 1962: 62).

Osmanlı devletinin son döneminde, özellikle İttihat ve Terakki Derneği/Fırkası çatısı altında örgütlenen ve II. Abdülhamid'in halliyle/hallinden sonra oldukça etkin olan askeri seçkinler, Cumhuriyetin ilanından sonra da Cumhuriyetin kurucu unsuru olarak giderek etkinliğini artırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının asker kökenli olması sebebiyle, Türkiye'deki elitler/seçkinler arasındaki en etkili olanı kuşkusuz askeri elitlerdir ve zaman içinde giderek etkinliğini artırması, planlı bir sürecin sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Bu süreçte Mustafa Kemal'in tartışmasız bir etkisi vardır. Anadolu'ya geçerek istiklal savaşı hazırlıkları yapan Mustafa Kemal kendi inisiyatifi dışında gelişerek, bölgesel özellik taşıyan Erzurum Kongresi'ne katılması diğer üyeler tarafından kuşkuyla karşılanmış olmasına karşın, Mustafa Kemal'e liderlik yolunu açması bakımından önemli bir rol oynamıştır (Demirel, 1995: 60-61). Liderlik hesapları yapan ve bu nedenle Anadolu'daki direniş hareketlerinin kendi kontrolü altında olarak merkezi bir yapıyla örgütlenmesi gerekliliğini düşünen Mustafa Kemal, derhal kendi kontrolünde yeni bir kongre hazırlıklarına girişmiştir. Mustafa Kemal'in başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye, bağımsız yeni bir yönetim birimi olarak ortaya çıkarken; bölgesel direniş örgütlerinin Mustafa Kemal'in kontrolündeki merkezi yapıya karşı tepkilerinin yumuşayarak kırılması, Büyük Millet Meclisi(BMM)'nin açılmasını sonuç verirken, Mustafa Kemal'in hem çevresinin/tabasının genişlemesini, hem de meşru bir tabana oturmasını sağlamıştır. (Demirel, 1995: 60-68).

Heyet-i Temsiliye'nin ardından BMM başkanlığını üstlenen Mustafa Kemal, ayrıca meclisin en büyük grubunu oluşturan Birinci Grubun da başkanıydı. Ayrıca, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Ali Fethi Okyar, Mahmut Celal Bayar, Adnan Adıvar, Fevzi Çakmak, Rıza Nur, Tevfik Rüştü Aras ve Refik Koralan gibi, ilerleyen süreçte hem iktidar hem de muhalefet unsurlarını oluşturarak Türk siyasal hayatını biçimlendirecek ve dönemine damgalarını vuracak olan kişiler de, Mustafa Kemal liderliğindeki, Birinci Grup ya da Müdafaa-i Hukuk Grubu olarak bilinen bu gruba mensup üyelerdi ve ortak görüş ve düşüncelere sahiptiler. Dolayısıyla, tek parti iktidarının sahibi ve bu döneme damgasını vuran Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin yanı sıra, ilerleyen süreçte siyasal gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkacak olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ve Demokrat Parti (DP) gibi muhalefet partilerinin kurucu üyeleri de bu gruba mensup milletvekilleridir.

Yukarıda belirtildiği gibi tek parti döneminin kısa süreli hayatta kalabilen muhalefet partileri TCF ve SCF, CHP'yi kuran gruba mensup olan siyasal elitler tarafından kurulduğu gibi; 1946-1960 dönemine damgasını vuran DP dahi CHP içinden ayrılan siyasiler tarafından ve CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı olan İnönü ile görüşüp; İnönü'nün, istediği cevapları alıp² fikir ayrılığı olmadığından emin olduktan sonra, zımni bir antlaşma ya da görüş birliğiyle kurulmuştur. Hatta, Bayar, “*muvaazaa partisi*” ithamlarıyla karşılaşmıştır (Toker,1990:83).Esasen, “Bayar-İnönü” arasındaki görünen anlaşmazlığın temel nedenini, siyasal görüş farklılığından daha çok kişisel sorunlar teşkil eder³.Menderes ise, daha muhafazakâr bir kişiliğe sahip olmasına ve kenardan (*periphery*) gelmesine ve İnönü ile ciddi sorunları olmamasına karşın; kişisel sorunlarını siyasal hayata taşıyan Bayar faktörünü aşamadığından, CHP-DP ilişkileri olmasından çok daha kötü bir süreçte seyretmiştir.

Demokrat Partiden sonra, Türk siyasal hayatına damga vuran diğer bir parti olan Adalet Partisi (AP) de, İnönü ve Atatürk gibi asker kökenli bir kişi olan Ragıp Gümüşpala tarafından kurulmuştur. Başta Gümüşpala olmak

²Toker, DP'nin kuruluşu için İnönü'den randevu alarak Çankaya Köşküne çıkan Bayar'ın İnönü ile görüşmesinde, DP'nin şu diyalogdan sonra kurulduğunu anlatıyor:

- *Terakkiperver'lerde olduğu gibi, 'İtikadı diniyeye riayetkarız' diye madde var mı?*
- *Hayır Paşam, Laikliğin dinsizlik olmadığı var.*
- *Ziyanı yok.. Köy Enstitüleriyle, ilkokul seferberliğiyle uğraşacak mısınız?*
- *Hayır*
- *Dış politikada ayrılık var mı?*
- *Yok*
- *O halde tamam... Bkz:(Toker, 1990:81)*

³ Bu konuda Baban'ın anlattığı olay bu iddiamızı desteklemektedir. “14 Mayıs 1950 seçimlerinden bir gün evvel Bayar'ın Çeşme'deki evindeki bir öğle yemeği esnasında, DP'nin çoğunluğu kazanacağından bahsedildiği esnada söze karışan eşi Reşide Hanım “Celal Bey, gözümde hiçbir şey yok, seni bile düşünmüyorum... Refii'min intikamını almazsan hakkımı helal etmem (sonra elini masaya vurarak) isterlerse seni idam etsinler, vallahi gam yemem... Elverir ki çocuğumun öcü alınsın” diyerek eşi Bayar'a sert çıkmıştı. Bu çıkışın nedeni, Bayar çiftinin oğlu Refii, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Bayar'ın yakınlarıyla bir davaya ismi karışarak mahkemeye verilmiş ve duruşmadan sonra kalp rahatsızlığından vefat etmişti. Reşide hanım, çocuğun ölümünden İnönü'yü sorumlu tutmuş ve ona karşı olan kin ve intikam duygularını açığa vurmuştu. Bayar ise, bu durumu çevresine karşı hissettirmemeye çalışsa da, Cumhurbaşkanı olduktan sonra, bir vesileyle bu olayın içinde oluşturduğu intikam duygusunu o da ağzından kaçırvermişti: DP iktidara geldikten bir süre sonra, İnönü belediye seçimleri vesilesiyle birkaç demec vermiş ve bu demecler DP çevresinde fırtınaların kopmasına sebep olmuştu. Tam bu sıralarda, İstanbul'dan Ankara'ya yapılan bir tren yolculuğundaki yemek esnasında Bayar, yemekte bulunan ve CHP'den eski arkadaşı olan CHP'li Tayfur Sökmen'e sert bir ton ve yüz ifadesiyle şunları söylemişti: “*O aklını başına alsın!.. Evladımızın hayatıyla oynadı affettik... Benimle oynadı kusuruna bakmadık... Şimdi memleketle oynuyor... Bu kadarı fazla... Dedim ya, aklını başına alsın!.. Çünkü, ben kızsarsam onu evvlela asarım, sonra muhakeme ettirim...*” (Baban, 1970; 60-61) Bu iki enstantane, Bayar ailesi ile İnönü arasında, çok büyük bir kişisel düşmanlık oluşturduğu anlaşılmaktadır.

üzere parti kurularının CHP'nin/Cumhuriyetin temel değerleri ve ideolojisi ile barışık olduklarında kuşku yoktur. Gümüşpala'nın ölümünden sonra genel başkanlığa gelen Demirel, her fırsatta DP'nin devamı olduğunu söylemişse de, her zaman Atatürk'le başlayan ve İnönü ile devam eden laik sistemin sadık bir takipçi ve uygulayıcısı olmuş; sadece, dindar kesimleri/cemaatleri, oy devşirmek amacıyla istismar etmiştir. Esas itibariyle, "sağ" kitleler "gerçek" Demirel'i, "*Ergenekon soruşturması ve kovuşturması*" sürecinde anlama fırsatı bulmuşlardır denilebilir. Hasan Celal Güzel'in ifadesiyle "*Demirel'in gerçek yüzü geç anlaşılmış; Demirel hep dindar insanların yanında yer aldı gibi gözükmüş; ancak, Demirel, (dindar kesimler için)bir Truva Atı...*" çıkmıştır (<http://www.yeniakit.com/demirelin-takkesi-28-subatta-dustu-2710h.htm>,25.05.2013). Bu nedenledir ki AP, kişi hak ve özgürlükleri karşısında, devlet otoritesini güçlendirmeyi amaçlayan 12 Mart ara rejiminin en büyük sivil destekçilerinden biri olurken (Cizre-Sakallıoğlu, 1993: 111); iktidar seçkinlerini ve askeri elitin toplum üzerindeki vesayet ve kontrolünü pekiştirmesine yardımcı olmuştur.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, DP'nin devamı olarak ya da Hürriyet ve İtilaf, TCF, SCF ve DP siyasi kulvarının temsilcisi olarak ortaya çıkan siyasi örgütlerden ikisi, Doğru Yol Partisi (DYP) ve Anavatan Partisi (ANAP)'dir. DYP, tamamen Demirel'ci bir siyaset izlemiştir; aynen Demirel olayında olduğu gibi, DYP'nin kurmaylarından ve genel başkanlarından Hüsamettin Cindoruk'un da "*Ergenekon soruşturması ve kovuşturması*" sürecinde Ergenekon/vesayet taraftarı olduğu geç de olsa keşfedilmiştir. Hatta Cindoruk, uzun yıllar boyunca özellikle sağ kitleler tarafından "*Menderes'in avukatı*" olarak bilinmiş ve salt bundan dolayı büyük bir saygı görmüştür. Oysa, "*Cindoruk'un kamuoyunda babanız Adnan Menderes'in avukatlığını yaptığı yönünde bir inanış var. Cindoruk, böyle bir görev ifa etti mi?*" sorusuna, merhum başbakan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'in,

"Hayır, Cindoruk, Adnan Menderes'in avukatı olmamıştır. Adnan Menderes'in imzasını taşıyan herhangi bir vekaletle haiz olmamıştır. Ayrıca, Menderes ailesinden başka bir Menderes'in avukatlığını da üstlenmemiş, vekaletnamesine haiz olmamıştır. Sorunuzdaki ifadeniz doğru, zaman içerisinde Cindoruk kendisi, Menderes'in avukatı olarak tanıtıldığı durumlarda sessiz kalmış, bunu tekzip etmemiş, adeta kendisinin böyle tanıtılmasında pişkince bir memnuniyet içerisinde gözükmiştir. Ancak hiçbir zaman Adnan Menderes'in avukatı olmamıştır."(Zaman, 27 Şubat 2009)

cevabını vermesiyle Cindoruk'un, Adnan Menderes'in avukatlığını yapmadığı gerçeği yıllar sonra anlaşılmış; diğer bir ifadeyle, sağ ve muhafazakâr kitleler için Cindoruk'un da Demirel gibi, bir "Truva Atı" olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır.

Özellikle, 12 Eylül darbe sürecinde yapılan 1982 Anayasası ve 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu oldukça katı kurallar getirdiğinden, bu dönemde istense de farklı program ve ideolojilere sahip partiler kurulamamış; kurulanlar ise, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Bu nedenle, Turgut Özal liderliğindeki ANAP, program ve ideoloji olarak diğer partilerden farklı olmamasına karşın, Özal'ın sahip olduğu liderlik kabiliyeti ve vizyon sayesinde bir döneme damgasını vuran parti olmuştur. Ancak, Özal'ın ayrılmasından sonra, yerine gelen lider kadrosunun bu yetenek ve vizyona sahip olmamalarından dolayı hızla itibar kaybederek, Türk siyasal hayatından silinmiştir.

Genel Başkanı Erdoğan'ın sık sık Menderes'e atf yaparak aynı siyasal kulvardan geldiğini iddia eden diğer bir siyasal parti ise, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)'dir. 28 Şubat sürecinden sonra sürecin kendisinin ve getirdiği siyasal travmanın etkilerinin devam ettiği süreçte kurulan, 3 Kasım 2002 seçimlerinde aldığı %34,29 oranındaki oy ve çıkardığı 320 milletvekili ile tek başına iktidara gelen AKPARTİ; Parti Tüzüğü'nün 2. Maddesinde

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, başta “İnsan Hakları Evrensel Beyanname” ile “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi” olmak üzere TBMM tarafından onaylanmış uluslararası belgeler, Siyasal Partiler Kanunu, seçim kanunları, diğer ilgili kanun ve mevzuat çerçevesinde, Tüzüğü ve Programına göre teşkilatlanmak ve faaliyette bulunmak üzere kurulmuş siyasi bir teşekkül...” olarak tanımlanırken; Tüzüğü'nün 4. Maddesinde ise, “Türk Milleti'nin Ülkesi ve Devletiyle bölünmez bütünlüğünü savunur. Geçmişten gelen değerlerimizi koruyarak, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta onu aşabilmek için ikinci maddede açıklanan normlar ve genel kabullere uygun faaliyetlerde bulunmayı, siyasi hayatın zemini kabul...”

eden bir parti olarak tanımlanmıştır (<http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu#bolum>, 25.05.2013).

Çok farklı bir programla gelmemesine karşın, salt önderlerinin namaz kılıp oruç tutan ve eşleri türbanlı olan kişiler olması, müesses nizam açısından riskli ve kabul edilemez bir durum olarak görülmüştür. Önce iktidarı yıpratma amaçlı olarak özellikle büyük illerde “Cumhuriyet Mitingleri” düzenlenmiştir. Ancak, 24 Nisan 2007 tarihinde, AK Parti Merkez Yürütme Kurulu'nun, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında gerçekleştirdiği 2,5 saatlik toplantının sonrasında 11. Cumhurbaşkanı adaylarının Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül olduğunu açıklaması, müesses nizam için bardağı taşıran son damla olmuştur denilebilir. Önce, 27 Nisan 2007 günü Genel Kurmay Başkanlığı sitesinde, bizzat dönemin Genel Kurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın kaleme aldığı, hükümet ve politikalarına karşı sert bir bildiri yayınlanmış; bu bildiriye, hükümet tarafından aynı sertlikte ve beklenmeyen bir cevap verilince; dünyada başka örneği olmayan bir şekilde, iktidar partisi olan AK

PARTİ'ye, dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya tarafından Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açılmıştır. Yargılama sonunda, 30 Temmuz 2008 tarihinde, partinin temelli kapatılmadığını; ancak, devletten son iki yılda aldığı hazine yardımının (1/2) oranında kesilmesine karar verildiğini bizzat açıklayan Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç; "Bu partiye ciddi bir ihtar kararı çık..."ığını kamuoyuna duyurdu.(<http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/30/akp.kapatilmadi.hazine.yardimi.kisiliyor/486570.0/index.html>,02.05.2013). Mahkemenin 11 asıl üyesinin 6'sı kapatılması, 5'i ise kapatılmaması yönünde oy kullanmasıyla iktidar partisi kapatılmamış; ancak, 1'e karşı 10 oyla, partinin, son iki yılda devletten aldığı hazine yardımının kesilmesine kara verilmiştir.

Sonuç olarak, iktidar partisi olan AK PARTİ,tabir yerindeyse kapatılmaktan kıl payı kurtulabilmiştir. Böylece, mevcut müesses nizam, bu duruma müsaade edilemeyeceğini, elitlerin dışında, kenardan (*periphery*) gelen birisinin Türkiye'nin önemli bir vesayet kurumu olan devlet başkanlığı makamını ele geçirmeye kalkışanların iktidar partisi bile olsalar, hadlerinin bildirilebileceğini açıkça göstermiştir denilebilir.

Yukarıdaki açıklamalarımızda belirtildiği gibi, Türkiye'deki siyasal partilerin temel görüşlerinde, 1982 Anayasasının da getirdiği katı normlara bağlı olmasından, fazla bir fark olmadığını; temel farkın ise, daha çok parti lider kadrolarının yaşam tarzlarından ve kişisel düşüncelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu da, Türkiye Cumhuriyeti'nin Schils'in belirttiği vesayet demokrasilerinde, "*siyasal iktidarı elinde bulunduran güç ile siyasal muhalefet olabilme gücüne sahip olanların belli temel konularda görüş birliğinde olmaları*" unsuruna büyük oranda sahip olduğu; ancak, 2002 yılından itibaren AK PARTİ faktörünün siyasal hayatta yerini almasıyla, tüzük ve program olarak değil; ama, siyasi önder ve aktörlerinin yaşam tarzı ve kişisel düşünceleri bakımından farklılıkların ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2.1.3. Etkisi Zayıflatılmış Bir Parlamento

Shils'a göre, vesayet demokrasilerinde parlamento onaylamak soruşturmak ve müzakere etmek gibi denetim güçlerini elinde bulundursa bile, gerek yönetimin gerekse parti yönetiminin baskısıyla, etkisi azaltılarak/daha etkisiz hale getirilerek, etkinliği zayıflatılmıştır (Shils, 1962: 62).

Kurulan yeni Cumhuriyet'in kurucu unsuru olan askeri kökenli iktidar seçkinleri, bir taraftan dönemin sivil elitlerinin de desteğini alarak tek parti iktidarıyla toplum üzerindeki etkin kontrolünü tavizsiz olarak sürdürürken; diğer taraftan, ilk operasyonlardan birisi BMM'nde yapılarak meclisin siyasal iktidar üzerindeki etkisi zayıflatılmaya çalışıldı ve büyük

oranda da başarılı oldu. Bu durum, BMM’nde muhalefet grubunu etkisizleştirmek/tasfiye etmek biçiminde gerçekleştirildi.

Mustafa Kemal’in ölümünden sonra, İsmet İnönü’nün liderliğindeki CHP’nin devam eden tek parti otoriter yapısıyla beraber, toplum üzerindeki vesayeti de devam etmiştir. Mahmut Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın 7 Ocak 1946’da CHP grubundan ayrılarak kurdukları DP ile katıldıkları 14 Mayıs 1950 seçimlerinde %53.3 oranında oy ve 420 milletvekiliyle (Sezen, 1994: 243) iktidar olması, devletçi seçkinleri oldukça rahatsız etse de, iktidarı teslim etmek zorunda kalmışlardır. Ardından yapılan 1954 ve 1957 seçimlerinde, kaybettikleri iktidarı demokratik yollarda geri alamayacaklarını anlayınca silahlı güçleri harekete geçirerek, gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle geri aldılar. Parlamento dağıtılarak, DP’ye mensup milletvekilleri, Başbakan, Cumhurbaşkanı, hatta Genel Kurmay Başkanı da tutuklandı.

Türkiye’deki “devletçi-seçkinci” elitin böyle bir darbeye kalkışmasının temel nedeni, DP önderlerinin, dönemin elitist/kadro partisi olan CHP’den farklı düşüncede olmaları değil; özellikle 1932 yılında Atatürk döneminde başlayan Ezan’ın Türkçe okunması uygulamasına iktidarının hemen başında son vermesi⁴ ve Anadolu’nun önü açarak, ekonomik olarak güçlenmesine fırsatlar verip, mevcut hegemonyacı yapıya rakip, Anadolu’dan gelen ekonomik güçlerin ortaya çıkmasını sağlayan politikaların izlenmesidir.

Türkiye’deki parlamentonun itibarsızlaştırılmasını sonuç veren askeri darbelerin, Türkiye’deki mevcut siyasal kültürle de ilişkisi olmalıdır. Zira, siyasal kültür ile askeri müdahale arasında bir ilişkinin varlığını ortaya koyan Finer, kültür düzeylerini gelişmişten zayıfa doğru “*Olgunlaşmış Siyasal Kültür*” (Mature Political Culture), “*Gelişmiş Siyasal Kültür*” (Developed Political Culture), “*Zayıf Siyasal Kültür*” (Low Political Culture) ve “*Minimal Siyasal Kültür*” (Minimal Political Culture) olarak dört düzey olarak belirliyor. Bunlara karşılık olarak da “*Nüfuz*” (Influence), “*Tehdit*”, (Blackmail), “*Sivil Yönetimi Değiştirme*” (Displacement of Civilian Government) ve “*Sivil Rejime Son Verme*” (Supplantment of Civilian Régime) olmak üzere dört askeri müdahale düzeyi belirliyor (Finer, 1962; 139). Türkiye’de, daha çok yönetime nüfuz etme (Milli Güvenlik Kurulu, YÖK, Anayasa Mahkemesi, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi... gibi), sivil yönetimin tehdit edilmesi (12 Mart Muhtırası ve 28 Şubat MGK kararları ve bu süreçte İçişleri Bakanı Akşener’in tehdit

⁴ CHP, “*Arapça Ezan Yasağı*”nın kaldırılarak “*Türkçe Ezan*” okunmasına son verilmesine karşı olmasına rağmen, “*Ezan meselesinin bir ceza konusu olmasına aleyhtar olmayacağız. Böylece tasarı, partilerin müşterek malı olarak kabul edilmelidir*” (Erer, 1963: 45) diyerek kabul oyu verdi. Eroğul’a göre, CHP demogojye son derece uygun olan bu konuda muhalefet etmekten çekindiği için kabul oyu verdi (Eroğul, 1990:58).

edilmesi... gibi) ve sivil yönetimlere geçici olarak son verilerek değiştirilmesi (27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri) söz konusu olduğuna göre, Türk toplumunun mevcut siyasal kültürünün Olgunlaşmış Siyasal Kültür düzeyine çıkamayıp; “*Gelişmiş Siyasal Kültür*” ile “*Zayıf Siyasal Kültür*” arası bir düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum da, Türkiye’de belli aralıklarla ortaya çıkan askeri darbe ve muhtıraların sebebini açıklar niteliktedir.

Askeri darbelere, ülkenin siyasal kültürünün etkisi yanında, diğer bir sebep olarak, Osmanlı Devleti’nden beri süregelenekte olan “*ordu-sivil yönetim içiçeliği*”ninde etkisinin olduğu söylenmiştir (Demirci ve Üzümcü, 2002: 172).

“*Asker-sivil, devletçi-seçkinci*” elitin sahip olduğu, toplum üzerindeki vesayeti devam ettirememe endişesine, yukarıda bahsettiğimiz faktörlerin de eklenmesinin etkisiyle gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 darbesiyle, ülkenin karşılaştığı sorunların kaynağı olarak gösterilerek itibarsızlaştırılan TBMM kapatılmıştır. Arkasından, kaybedilen itibarı kazanma fırsatı verilmeden, 12 Mart 1971 Muhtırası/Yarı-Darbesi’nde ise, Genel Kurmay Başkanı ile üç Kuvvet Komutanının (Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları) imzasını taşıyan ve Cumhurbaşkanı aracılığıyla dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’e iletilen bir Muhtıra ile tehdit edilip değersizleştirilen Bakanlar Kurulu/Sivil Yönetim/Seçilmişler zorla istifa ettirilmiştir. Böyle bir ortamda, kapatılmasa da özellikle askeri otorite tarafından aşağılanan TBMM’nin, halkı temsil etme saygınlığını sürdürebildiğini söylemek mümkün değildir.

12 Mart Muhtırası’nın Türk siyasal hayatı ve parlamento üzerinde oluşturduğu travma o kadar ağır olmuştur ki, Muhtıranın verildiği 12 Mart 1971’den, 12 Eylül 1980 darbesine kadar, siyasal istikrarı sağlayacak bir tane bile “*tek parti hükümeti*” kurulamamıştır. Bu durum, Türk siyasal hayatını istikrarsızlığa sürükleyerek, ekonomik bunalımların ağırlaşması ve şiddet hareketlerinin artması sonucunu doğururken; bunun bir sonucu olarak bizzat 12 Eylül askeri darbesinin temel nedenini oluşturmuştur.

12 Eylül darbesiyle, 6 Kasım 1983 seçimlerine kadar parlamento tekrar kapatılırken, üyeleri de Zincirbozan’da sürgüne tabi tutulmuştur. Ancak, yaşanan siyasal olaylar değerlendirildiğinde, parlamentonun tekrar açılışından 14 yıl sonra yaşanan 28 Şubat 1997 “*postmodern darbesi*” sürecinde yaşadığı travmanın bunların hepsinden daha etkili olduğunu söylemek mümkündür: 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinden%21,37 oy oranı ile Refah Partisi birinci parti olarak çıkınca, sivil elitin desteğini de alan askeri elit, harekete geçiyor ve Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli’yi arayarak, Refah Partisi’nin içinde olduğu bir koalisyon kurulursa çok üzüntü verici olayların olabileceğini söyleyerek nazik bir dille tehdit etme cüreti

gösteriyordu (Birand, Yıldız; 2012: 139). Ancak, bu ve diğer engellemelere rağmen RP-DYP koalisyonu kurulunca, Ekim 1996'da Başbakan Necmettin Erbakan'ın gerçekleştirdiği Libya ziyareti sırasında, Libya Lideri Kaddafi'nin kendi çadırında Erbakan ile yaptığı görüşme esnasında sarfettiği sözler; daha sonra planlı bir operasyon olduğu ve pavyondan çıkarıldığı anlaşılan Fadime Şahin'in, Aralık 1996'da birden bire ortaya çıkan Aczmeni Tarikatı Lideri Müslüm Gündüz'le basılması; 30 Ocak 1997'de Sincan Belediyesinin Kudüs gecesi münasebetiyle sahneye konulan oyun gibi, birçoğu önceden kurgulandığı anlaşılan sebepler bahane edilerek, önce 4 Şubat'ta 1997 Sincan'da Zırhlı Birlikler Tümen Komutanlığına bağlı askerlere, 20 tank ve 15 zırhlı araçla şehir içinden geçiş yaptırılarak, bir darbe provasıyla topluma ve seçilmiş temsilcilerine göz dağı veriliyordu. Bu olay sonrasında, 21 Şubat 1997 günü Washington'daki Türk-Amerikan Konseyi balosuna katılan Genel Kurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir, baloda bulunan gazetecilere, Sincan'da yürüttükleri tanklarla “*demokrasiye balans ayarı*” yaptıklarını söylüyordu (Birand, Yıldız: 2012: 200-201). Bundan bir hafta sonra da, 28 Şubat 1997 günü yapılan ve 9,5 saat süren Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında 18 maddelik bir karar listesi açıklanıyordu. Burada asıl ilginç olansa, Anayasa'nın 118. Maddesine göre kararları hükümet için tavsiye niteliğinde olması gereken MGK kararları, bu kez bir tavsiye değil, Deniz Kuvvetleri Komutanı (DKK) Oramiral Güven Erkaya'nın ağzından “*Bu listede yazılanların tümünün uygulanmasını istiyoruz!*” cümlesiyle bir talimat olarak çıkıyor (Birand, Yıldız, 2012: 241) ve kelimenin tam anlamıyla harfiyen uygulanması isteniyordu. Medyanın kamuoyu gücü ve temsilcilerinin yardımıyla Refah Partisi lideri ve Başbakan Necmettin Erbakan istifaya zorlanıyor ve artık iktidarda kalamayacağını anlayan Erbakan istifa etmek zorunda kalıyordu.

Parlamento üyeleri ve sivil yönetimin, siyaset dışı ve demokraside görülmeyecek yollarla korkutulmaya çalışılıp⁵ Refah-Yol Hükümetine son verilmesi gibi yaşanan olaylar değerlendirildiğinde, etkileri daha sonraki yıllarda da devam edecek olan 28 Şubat döneminin, parlamentonun toplum ve vesayet kurumları karşısında en çok itibar kaybına uğradığı dönem olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan, parlamentonun en etkili denetim araçlarından birinin bütçeler olduğu dikkate alındığında; 1990-2010 arasındaki 20 yıllık bütçe görüşmeleri içinde, TBMM'nin yapılan görüşmelerde yapmış olduğu bütçe değişikliklerinin oranının sadece %1,5 olduğu; Milli Savunma Bakanlığı bütçesi üzerinde, bir tek dakika bile konuşma ve değişikliğin yapılamadığı bir parlamentonun (Kurtulmuş, 2010) siyaset üzerindeki etkisi ve denetiminden bahsetmek oldukça güç görünmektedir. Karakaş'a göre, bu durumun temel nedeni, Türkiye'de askeri konularda asker-sivil arasında bir

⁵Meral Akşener'in bu konudaki ifadeleri için bkz. (Birand ve Yıldız, 2012; 211).

bilgi asimetrisinin olmasıdır. Bu bilgi asimetrisi ise, vesayetin kaynağını oluşturmaktadır. Zira, askeri alanda yetişmiş hemen hiç sivil uzman yoktur. Bu alan tamamen askerin hegemonyasında olup; hiç kimse, bu alana girmemiş, girmek isteyenler de muhtemelen askerler tarafından caydırılmış ve buna imkân verilmemiştir (Karakaş, 2010). Erdoğan da, Türkiye’de silahlı kuvvetlerin Anayasal ve hukuki konumu konusunda dahi bir literatür olmadığını, 1989 yılında ilk defa bu konuda bir makale kaleme almayı düşünüp, literatüre baktığında bir iki tane çok dolaylı eser dışında hiçbir eser olmadığını belirttikten sonra; oysa, Silahlı Kuvvetlerin kamu bürokrasinin bir unsuru olarak idare hukukunda, ayrıntılı olarak işlemiş olması gereken bir konu olduğunu ve anayasa hukukuyla da ilgisi olduğunu söylemektedir (Erdoğan,2010)

Öyle anlaşılmaktadır ki, Karakaş’ın haklı olarak vurguladığı gibi, Türkiye’de bu alandaki boşluk siviller tarafından doldurularak, bu bilgi asimetrisi giderilmedikçe, bu vesayet sorununun aşılması zor görünmektedir (Karakaş, 2010).

Shils’in, vesayet demokrasilerinin unsurları arasında saydığı, etkisizleştirilmiş ya da etkisi zayıflatılmış bir parlamento yapısının Türkiye’de 27 Mayıs,12 Mart ve 28 Şubat süreçlerinde, açıkça kendisini gösteren bir tarzda/oranda mevcut olduğunu söylemek mümkündür.28 Şubat süreci bu konuda ayrıca araştırılması gereken; ancak, makalemizin boyutlarını aşan bir konu olduğundan, kısaca değinilerek etkilerinden bahsedilmeye çalışılmıştır.

2.1.4. Gücü Zayıflamış/Zayıflatılmış Bir Muhalefet

Shils’a göre, vesayet demokrasilerinde muhalefetin varlığına müsaade edilir; ancak, gücü zayıflatılmıştır. Siyasal muhalefetin varlığına izin verilmeyecek olursa; o zaman, bu işlevi, basın ya da üniversite üstlenebilir (Shils, 1962: 62).

Shils’in vesayet demokrasisinin unsurları arasında saydığı “gücü zayıflamış ya da zayıflatılmış bir muhalefet, gerek Osmanlı Devleti’nin çok partili siyasal döneminde, gerekse Cumhuriyet’in tek partili döneminde doğası gereği varlığı gözlemlenen bir durumdur.

Siyasal iktidarı ellerinde bulunduran Mustafa Kemal önderliğindeki sivil-asker siyasal elitlerin Büyük Millet Meclisi (BMM)’nde, karşılarındaki en etkili muhalefet grubu İkinci Grup’tu. Bu nedenle, BMM’ndeki en güçlü grup olan Birinci Grup, karşılarındaki en etkili muhalefet grubunu oluşturan İkinci Grubu tasfiye ederek iktidarını sağlamlaştırmaya çalıştı. Özellikle, bu dönemde ortaya çıkan siyasal olayların da, tek parti iktidarının, toplum üzerindeki kontrol ve vesayetini pekiştirme aracı olarak ustaca kullanıldığını söylemek mümkündür.

Örneğin, Hür’ün belirttiği gibi, BMM’ndeki en etkili muhalefet grubunu oluşturan İkinci Grubun liderlerinden Ali Şükrü Bey’in

öldürülmesi, dönemin en etkili sarsıcı olaylarından biri olmuştur (Hür, 2012:282). Çünkü, Ali Şükrü Bey, Mustafa Kemal'in Halk Fırkasına dönüştürdüğü ve daha otoriter olan Birinci Grup'un karşısındaki ve daha liberal bir görüşü temsil eden İkinci Grup'un liderlerindendi.

“Hükümetin lehine konuşanları dalkavuklukla suçlayacak”, “Mustafa Kemal'in Hakimiyet-i Milliye gazetesine karşılık Tan gazetesini çıkaracak”, “Lozan barış görüşmelerine Türk delegasyonunun başkanı olarak katılan İsmet İnönü'yü hariciyeciyi olmamakla sert şekilde eleştirecek”, “meclis çalışmalarını engelleyebilecek”, hatta “6 Mart 1923 tarihli oturumda korkmadan Mustafa Kemal'in üzerine yürüyebilecek...”(Hür, 2012:282)

kadar cesaretli, olan Ali Şükrü Bey; gerçekleştireceği inkılaplarla Türk toplumu için pozitivizme yaslanmış seküler bir hayat tarzı oluşturmayı planlayan Mustafa Kemal'in karşısında, her konuşmasında hilafeti savunan; Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle, meclisteki muhafazakar grup içerisindeki “*en azılı*” olanlardan da biriydi. Ancak, Mustafa Kemal'in bir oldu-bittiye getirerek BMM seçimlerini yenileme kararını verdiği günlerde esrarengiz bir şekilde aniden ortadan kaybolmuş, daha sonra da, Mustafa Kemal'in adamlarından olan Topal Osman'ın sekiz adamı tarafından kementle boğularak öldürüldüğü anlaşılmıştır (Hür, 2012:282).

Mustafa Kemal'in karşısındaki en etkin güç olan İkinci Grubun liderlerinden Ali Şükrü Bey'in hallinin ardından yapılan BMM seçimleriyle oluşan yeni mecliste artık İkinci Grup'a mensup milletvekillerinden kimse yoktur (İnönü, 1987:163). Böylece, halledilen sadece Ali Şükrü Bey olmayıp, Ali Şükrü Bey'le beraber dönemin en etkili muhalefet gücünü/grubunu oluşturan İkinci Grubun da halledilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu yolla BMM'nin iktidar seçkinleri üzerindeki etkisi oldukça zayıflatılmış/etkisizleştirilmiş olsa da; Mustafa Kemal ve çevresinin bütün bu çabalarına karşın; meclis, tamamen dikensiz bir tarlaya dönüştürülemedi. Özdağ'ın ifadesiyle, mecliste Mustafa Kemal'e karşı bir muhalefet kendisini hissettirmiştir (Özdağ, 1991: 44).

Bu bağlamda, zaferi beraber kazandıklarından dolayı ülkeyi de beraber yönetmeleri gerektiğini düşünen Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy (İnönü, 1987: 173) ve arkadaşları; bunu, Halk Fırkası çatısı altında başaramayacaklarını anlayınca; Mustafa Kemal'in Halk Fırkası karşısında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)'ni kurdular. Ancak, kısa süre sonra 1924 Şubat'ında patlak veren Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek bu parti kapatılırken (Kaya, 2002: 19); Mustafa Kemal, 15 Haziran 1926'da ortaya çıkarılan kendi yaşamına yönelik “İzmir Suikasti” davasındaki göstermelik siyasi yargılamalar aracılığıyla, karşısına çıkabilecek tüm potansiyel rakipleri bertaraf etmeyi başardı (Zücher, 1992: 122). Böylece, Cumhuriyet ve laiklik gibi temel konularda Mustafa Kemal'den farklı düşünmeler de, yönetime ortak olmaya çalışan BMM'nin

etkili diğer grubu da halledilerek, tek parti vesayetinin önünde önemli bir sorun teşkil edeceği düşünülen muhalefet, ortadan kaldırılmış oldu.

Ancak bu “otoriter” ve “vesayetçi” tek parti sistemi, toplum üzerinde bir hoşnutsuzluk oluşturmuştu ve bu açıkça görülebiliyordu. Bu hoşnutsuzluğun, 1929 ekonomik bunalımının da etkisiyle giderek derinleşmesiyle, toplumun içine düştüğü sosyal sıkıntı ve bunalımın etkisini hafifletmek için, tek parti yönetiminde bir muhalefet partisinin varlığını gerekli gören; ancak, TCF pratiğinden sonra, bir muhalefet partisi kurmanın yerine, mevcut tek partinin karşısında birçok muhalefet partisi varmış gibi, her gün daha fazla faaliyetle çalışmak ve faaliyetlerinde çok hassas ve uyanık bulunmak suretiyle, muhalefetsizliğin sakıncalarını bertaraf etmeyi düşünen (Yetkin, 1983; 29) Mustafa Kemal, çıktığı yurt gezilerinde halkın içine düştüğü bunalımın gerçek etkilerini gördükten sonra (Soyak, 1973: 405) bunun işe yaramayacağını anladı ve bu fikrinde daha fazla ısrar edemedi. Eski arkadaşı ve o sırada Paris Büyükelçiliği görevini yürütmekte olan ve tatilini geçirmek için Türkiye’ye gelen Ali Fethi Okyar’a (Okyar, 1987: 7) Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)’ni bizzat kurdurdu. Bu nedenle SCF’nin gerçek bir parti olmayıp yapay olduğu, hızlı geliştiği için başarısız olduğu iddialarına rağmen (Weiker, 1973; 261); toplumda var olan sosyal ve ekonomik hoşnutsuzluğa karşı bir terapi aracı ya da toplumun içine düştüğü bunalımın etkilerini giderici bir supap olarak ve otoriter tek parti diktatörlüğünü değiştireceği düşünülen SCF; bu işlevinin önüne geçip toplumdan büyük bir teveccüh görmesi ve Samsun’da yapılan yerel yönetim seçimlerini kazanarak CHP’den fazla oy alması, SCF’nin de sonunu getirdi. Böylece, parti kurulduktan daha dört ay sonra kapatılmıştır/kapattırılmıştır. Bu olaydan sonra, SCF’nin kazandığı belediye başkanlığı ve seçimler geçersiz sayılmış; seçimlerde görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle Samsun valisine işten el çektirilip merkeze/bakanlık emrine alınmıştır. “Devlet Şurası Umum Heyeti” tarafından SCF’nin kazanmış olduğu on iki seçim çevresinde yapılan seçimlerin yasalara uygun olmadığı gerekçesiyle geçersiz sayılması; dönemin tek parti yönetiminin ve iktidar seçkinlerinin, aynı temel düşünceleri paylaşıyor olmalarına rağmen, parlamentoda karşılarına çıkabilecek etkili bir muhalefetin, iktidarlarını sarsacağı ve toplum üzerinde sahip olduğu vesayeti kaybetme endişelerinin büyüklüğünü açık olarak gösterdiğini söylemek mümkündür.

SCF’nin kapatılmasının ardından, yaşanan “Menemen Olayı”nın da etkisiyle, CHP; İttihat ve Terakki dönemindeki katı ve otoriter tek parti dönemine geri dönmüş; 9-15 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan ve Atatürk’ün katıldığı son parti kurultayı olan CHP 4. Büyük Kurultayı’nda “parti-devlet bütünleşmesi” yolunda önemli bir adım atılarak; İçişleri Bakanının, parti genel sekreteri; illerde ise, Valilerin il başkanı olmasını öngören, 18 Haziran 1936 tarihli genelge ve parti ilkeleri olan altı ilkenin Anayasaya konulduğu 5 Şubat 1937 tarih ve 3115 sayılı kanunla yapılan

Anayasa değişikliğiyle artık, parti-devlet bütünleşmesi gerçekleştirilerek (Kaya, 2004: 27), toplum üzerindeki vesayet ve kontrol tam olarak sağlanmıştırdenilebilir.

7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti (DP)'nin kurularak tekrar çok partili siyasal hayatın başlamasıyla, iktidar-muhalefet mücadelesi de tekrar başlamıştır. Başlangıçta DP'yi kapatma düşüncesi ortaya çıksa da (Toker, 1990: 91), kuruluşuna Batı'dan gelebilecek baskılardan çekinerek müsaade edildiği anlaşılan DP'nin, kapatılmasına da muhtemelen yine Batı'dan gelebilecek baskılar hesap edilerek İnönü tarafından engellenmiştir. Ancak, varlığına müsaade edilen muhalefetin güçlenmesi de istenmemiş,¹⁰ Haziran 1946 tarihinde yapılan oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Ekim 1947'de yapılması gereken seçimlerin öne alınarak, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Seçim sonucunda oluşacak yeni meclisin ise 1 Ağustos 1946'da toplanmasına karar verilmiştir. Bu kararın alınmasında hiç şüphesiz muhalefeti hazırlıksız yakalama isteği başı çekiyordu (Benhür, 2008: 37-38).

Baskın bir seçimle, yeni kurulmuş olan muhalefet partisi DP'nin hazırlıksız olarak seçimlere katılması sağlanarak güçlenmesi önlenmeye çalışılmıştır denilebilir. 1946'da yapılan ve İnönü'nün damadı Metin Toker'in bile “*kirli seçim*” olarak nitelendirdiği (Toker, 1990: 121), “*açık oy gizli sayım*” gibi dünyada başka örneği görülemeyecek bir seçimle, yine muhalefetin güç kazanması önlenerek, zayıf/zayıflatılmış bir muhalefet oluşturmaya ciddi bir gayret gösterildiğini söylemek mümkündür.

“CHP'liler ve Kemalistler, çok partili hayata geçişin çok erken olduğunu söylemişlerdir her zaman. Derler ki, 1945 çok erken bir dönemdi. Hatta, biraz daha sert kabuklu olan Kemalistler, zaten Atatürk'ün ölümü ve İsmet İnönü'nün iktidara gelmesiyle birlikte, bir karşı devrim başladığını söylemişler ve CHP açısından, vesayetçi ideoloji de böyle başlamıştır”(Koçak, 2010).

Yeni kurulan ve muhalefeti temsil eden DP'de, bu teoriyi paylaşmak zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle DP, ortaya çıkışında, bu vesayetçi teori aracılığıyla kendine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Çünkü DP, ancak iktidarın izin verdiği ölçüde kendisine bir bağlılık bulabiliyordu. İktidar izin vermese böyle olmayacak ve kimse çıkıp bir parti kurmaya cesaret edemeyecekti. Muhalefet ancak izin verildiği ölçüde ayakta kalma imkânına sahipti ve yeterli herhangi bir Anayasal güvencesi de yoktu. İktidar ise, muhalefete vermiş olduğu meşruiyet alanını mümkün olduğu kadar daraltarak tutmak eğiliminde olan bir iktidardı (Koçak, 2010).

⁶San Francisco, Konferansına katılan Türk delegasyonu üyelerinden Feridun Cemal Erkin İsmet Paşa'nın kendilerine Amerikalıların sorduğu takdirde, en kısa zamanda demokrasiye geçileceğini söylemeleri talimatını verdiğini söylemektedir. Bkz.:Erkin F.C. “*İnönü, Demokrasi ve Dış İlişkiler*”, Milliyet 14 Ocak 1974

Muhalefette olduğu dönemde, bu zorlukları yaşayarak gelen DP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra gerçekleştireceği bir Anayasa değişikliğiyle, çok partili siyasal hayatı güçlendireceği ve yeni kurulan demokrasiyi sağlam temellere oturtacağı beklenirken, tam tersi bir gelişme oldu. Menderes liderliğindeki DP hükümeti, çıkardığı bir yasayla (Kaya, 1997: 104-107) ana muhalefet partisi CHP'nin mallarını millileştirerek gücü zayıflatılmış bir muhalefeti tercih ettiğini göstermiş oldu. İlerleyen süreçte ise, 3 Nisan 1960 günü patlak veren “Yeşilhisar Olayları”nın ardından, “Acaba, muhalefet bir ihtilal hazırlığında mı?” telaşına kapılan Menderes Grubu'nun, ana muhalefet partisi CHP hakkında TBMM'nde “Tahkikat Komisyonu” kurması ve bu Komisyonun yetkilerini belirleyen “TBMM Tahkikat Komisyonu Vazife ve Selahiyetleri Hakkında Kanun” adıyla bir yetki yasası çıkarmasının da (Kaya, 1997: 223-235) muhalefeti zayıflatma çabası olduğunda bir kuşku yoktur.

Yaşanan bu siyasal gelişmelere bakıldığında, vesayetçi rejimin devamının sorumluluğu, yalnızca bu sistemi kuranlara ait olmayıp; kurulmuş olan bu vesayet rejimine muhalefet etmesi gerekirken, yeteri kadar muhalefet etmeyenlere de (Koçak, 2010) ait olduğu söylemek mümkündür.

Ancak, Menderes hükümetinin beklenmeyen ve anti demokratik olan bu girişimleri, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle kaybettiği iktidarı demokratik yollardan almaktan ümidini kesen devletçi-seçkinci ve askeri-sivil elite aradığı fırsatı vermiş; demokrasi dışı ve gayri meşru 27 Mayıs 1960 darbesiyle iktidarı geri alan bu elitler, artık yaşadığı Menderes tecrübesini bir daha yaşamamak ve vesayetini sağlamlaştırmak için, bir yandan hazırlattığı 1961 Anayasasıyla, anayasal güvenceler getirirken, diğer yandan fiili tehditlere başvurmaktan çekinmemiştir. Özdemir'in ifadesiyle ordu “olağandışı bir rol” üstlenerek, Cemal Gürsel'in karşısına rakip olarak AP'den aday olan Anayasa hukukçusu Ali Fuat Başgil, Genel Kurmay Başkanlığında huzura çağrılarak fiili olarak tehdit edilmiş ve istifa etmesi sağlanmıştır. Bu sürecin ardında, darbecilerin liderliğini üstlenen Cemal Gürsel'in 1961'de Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, 1989'da Cumhurbaşkanlığına seçilecek olan Turgut Özal'a kadar, tüm Cumhurbaşkanları askerler arasından seçilecek ve askeri elit dışından bir tek sivil cumhurbaşkanının bile seçilmesine müsaade edilmeyecektir.

12 Eylül 1980 askeri darbe döneminde, askeri elitin etkin olduğu bir ortamda hazırlanan 1982 Anayasasına, 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkındaki Kanunla eklenen “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” (m.67) hükmüne dayanılarak %10 barajı getirilmiştir. Bu yolla, oyların seçkinci elitin kendi kontrollerinde olacağını hesapladığı çoğunluk partisinde toplanması sağlanarak, toplum üzerinde 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle yeniden inşa edilen vesayet sistemi için olumsuz etkileri

olabileceği düşünülen; ancak, çağdaş-liberal bir demokrasinin “*sine qua non*” şartı olarak kabul edilen güçlü bir muhalefetin çıkması önlenmeye çalışılmıştır denilebilir. Halen Türk demokrasisinin güçlü bir muhalefet çıkaramadığı dikkate alınırsa, istenilen amaca ulaşıldığını söylemek mümkündür.

Yaşanılan siyasal süreçteki gelişmeler ve sonuçları değerlendirildiğinde, gerek tek parti gerekse çok partili Türk siyasal hayatında da, Shils’in vesayet demokrasilerinin unsurları arasında saydığı etkisi zayıf ya da zayıflatılmış bir muhalefetin ve bunu sağlamaya yönelik çabaların/süreçlerin mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.5. Kamuoyu Oluşturmada Etkin Bir Medya

Shils’a göre, kamuoyu, yönetimin (vesayet kurumunun) etkilediği medya kullanılmak suretiyle yönetim tarafından belirlenir (Shils, 1962: 62)

Özellikle 28 Şubat sürecinin en önemli ayaklarından birisi medyadır. Bu dönemde medya vesayetin önemli bir taşıyıcı unsuru olarak işlev görmüştür. Medya-Vesayet ilişkisini en çarpıcı şekilde Neşe Düzel’e verdiği röportajda, yaşadıklarını ve gözlemlerini anlatan gazeteci Ergun Babahan’ın anlattıklarında görmek mümkündür:

“Ben o dönemde yazışleri müdürüydüm. Genel Yayın Müdürü Zafer Mutlu’dan sonra gazetede ben vardım. Askerlerin mesajları bize, Sabah’ın Ankara Temsilci Fatih Çekirge üzerinden geliyordu... O sırada Sabah’ın Ankara temsilcisi olan Fatih Çekirge, ‘Şu paşayla konuştum’ diye bizi telefonla arardı. Fatih’in bizimle yaptığı konuşmalardan anlardık askerlerin ne isteyip ne istemediklerini. Askerler hoşlanmadıkları bir şey yayınlandığında Fatih’i telefonla arıyorlardı. O da bize, ‘Çok rahatsız oldular, köpürdüler’ diye haber veriyordu...Türkiye’de, gazetelerin Ankara bürolarının askerle ilişkisi zaten hep vardı. Çünkü asker, politik hayatın bir gerçeği idi. O sıralar, Genelkurmay’a davet edilmek, bir asker, general tanımak çok önemliydi... Biz o dönemde, askerle müttefik olmaktan rahatsız değildik. Türkiye’yi belaya sürükleyen bir hükümete karşı düzen kavgası veriyorduk biz. 28 Şubat’ı darbe olarak görmemiştik...Askerler, kendilerini eleştiren, hükümeti öven yazıların yayımlanmasını istemiyorlardı. Ben, 28 Şubat sürecinin sonuna doğru depresyona girdim zaten. Benim o dönemde gazetede en önemli işim, oturup bütün köşe yazılarını okumak ve yazarları tek tek sansürlemektir. 28 Şubat’taki baskılar, bizlerde öyle tuhaf bir duygu ve ruh hali yaratmıştı ki... En ufak bir cümle bile hükümet yanlısı, asker karşıtı gelebiliyordu bize. Ben o bölümleri yazılardan siliyordum. ... Bir korku atmosferi yaratılmıştı. Düşünün, 28 Şubat’ın generali Erol Özkasnak, Mehmet Altan için ‘Onu süngüye oturtup Güneydoğu’da dolaştırırım’ demişti...Eski MİT yöneticisi Mehmet Eymür, onları açıkladı. Zaten geçen gün bir gazeteci arkadaşımız anlattı. 28 Şubat’tan sonra gazeteciler Mesut Yılmaz’la yemekteler. Fatih Altaylı’yla Tuncay Özkan, Yılmaz’ın önünde, “MİT’te kim maaşlı, kim gönüllü çalışıyordu” tartışması bile yapmışlar birbirleriyle. Yani kendileri anlatıyorlar bunu. Güya biri paralı çalışıyormuş, biri de gönüllü. Kendi aralarında bu konuda atışıyorlar. ‘Sen MİT’ten para alıyorsun, yok ben almıyorum,

sen alıyorsun' diye kendi aralarında tartışmışlar.”
(<http://www.habervakti.com/?page=newsdetails&id=24526>,21.02.2013)

Ayrıca, Babahan'nın ifadelerinden de anlaşıldığı şekilde Refah-Yol hükümeti aleyhinde kamuoyu oluşturma ve bu suretle vesayetin önünü açma çabası, açık olarak görülmüyordu. Bunun için, dönemin birkaç gazete manşetine göz atmak yeterli olacaktır:

Sabah gazetesi 21 Eylül 1996 tarihli manşetinde Mesut Yılmaz'ın ağzından “*Darbesiz İndiririz*” manşetini atarken (Sabah, 21 Eylül 1996); aynı gazete 12 Kasım 1996 günü manşetinde “*Harp Okulları'na Sızma Planı*” manşetini atarak, “*ATV'de dün gece yayınlanan bir video kaset Refahluların demokratik sistemi nasıl kullandığını kendi ağızlarından kanıtladı*” (Sabah 12 Kasım 1996) iddialarına yer vererek, Türk toplumunun en hassas olduğu kurum olan TSK üzerinden ajitasyon yaparak, askere müdahale için zemin hazırlıyordu.

Hürriyet gazetesi ise, 14 Ağustos 1996 tarihli baskısında “*70 Yıllık imajımız güme gidiyor*” manşetinin ardından, “*Erbakan kısa başbakanlık döneminde Türkiye'nin 70 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca geliştirdiği çağdaş-Batılı imajını sarsmaya başladı*” (Hürriyet, 14 Ağustos, 1996) açıklamasıyla, adeta darbe yapmak için biraz daha beklenirse çok geç olacağı imasıyla özellikle askeri elite demokrasi dışı girişimler için açık destek veriyordu.

Milliyet gazetesi, 17 Ekim 1996 tarihli nüshasında “*Laiklik uyarısı*” manşetini atarak “*Hoca, hem oğlunun okulunda hem de gensoru görüşmelerinde Atatürkçülük dersi aldı*” (Milliyet, 17 Ekim 1996) diyerek Başbakanın Atatürkçülüğe karşı bir kişi olduğu ima ediliyor; aynı gazete, 14 Ekim 1996 günü nüshasında “*Refahın iki yüzü*” manşetini atarak, hükümetin ikiyüzlü güvenilmemesi gerektiğini ima ederken, yine ilk sayfadan “*Hocanın Atatürkçülüğü, bol bol Ata'dan bahsetti ama ilkelerini bir çarpıda değiştirdi*” (Milliyet, 14 Ekim 1996) haberiyle bu kez, Başbakanın sahte bir Atatürkçü olduğu ve Atatürkçülüğün tehlikede olduğunu ima ediyordu.

28 Şubat 1997 günü MGK'nın meşhur 9,5 saat süren toplantısının ertesi günü, 29 Şubat 1997 tarihli nüshasında Hürriyet gazetesi adeta alınan kararları göklere çıkararak “*Tarihi Karar*” olarak manşet yapıyordu (Hürriyet, 29 Şubat 1997).

27 Şubat 2012 günü Sabah gazetesinde ise “*Özök-Çölaşan*” başlıklı yazısında medyanın “*28 Şubat*” sürecindeki darbecilik hevesliliğine değinerek, Ertuğrul Özök'ün 28 Şubat Belgeseli'nde açıkladığına göre, Tufan Türenç, Oktay Eksi, Emin Çölaşan hep birlikte Çevik Bir'e gitmişler. Çölaşan Bir'e, “*Siz onu bırakın... darbe yapacak mısınız, yapmayacak mısınız?*” diye sormuş. Çevik Bir'de ‘*Ne diyorsunuz Emin Bey siz cevabını vermiş*’ dedikten sonra, Çölaşan bu iddiayı reddederek, “*Darbe yapacak*

mısınız değil, 'gerekirse silah kullanır mısınız?' diye sordum" şeklinde açıklama yaptığını söylüyordu. (Ilıcak, Sabah, 27 Şubat 2012)

3 Mart 1997 tarihli Hürriyet gazetesi, 28 Şubat kararlarını imzalamak istemeyen Erbakan için "*Hoca direniyor*" manşetini atarken; Sedat Ergin'in aynı gün birinci sayfadan yayımlanan haberinde: "*Demirel'den ilginç yorum. Erbakan kararları imzalamasa da olur*" diyerek, 28 Şubat kararlarının Başbakan'ın imzalamasının beklenmemesi görüşünü öne çıkararak böyle bir uygulamayı meşrulaştırma çabası içine girerken; aynı gazete bununla da kalmıyor. Başbakan Erbakan'a sürmanşetten yükleniyor: "*Ordu ile uyum içindeyiz*" diyen Erbakan'a "*Ordu Atatürk'e inananlarla uyum içindedir*" diyerek cevap veren Genelkurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak'ın sözlerini, "*Bomba gibi açıklama*" olarak manşete çekerek, vesayet organlarına aynı desteğini içtenlikle sürdürüyordu (Hürriyet, 3 Mart 1997)

Yukarıdaki bilgi ve açıklamalara bakıldığında, Shils'in vesayet demokrasilerin unsurları arasında saydığı, kamuoyu oluşturmada etkin olarak kullanılan ve vesayetçi yapıya açıktan destek veren bir medyanın var olduğu açık olarak görülmektedir.

2.1.6. Zayıf Bir Sivil Toplum

Shils'in belirlediği, vesayet demokrasilerinin unsurlarından biri de zayıf bir sivil toplumdur. Shils'a göre, vesayet demokrasilerinde sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi zayıftır. Çünkü, güçlü bir sivil toplumun varlığı siyasal elitin vesayetini tehlikeye sokar (Shils, 1962; 62).

En genel düzeyde, "*devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan*"(Keyman, 2008;2) ifade eden sivil toplum, "*...birlikte yasama iradesi gösteren yurttaşlardan teşekkül eden bir toplumdur*" (Karakuş, 2006; 6).

Teknik anlamda ise,

"birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu; toplumun, devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi..."

'ni (Arslan, 2001; 9) ifade eder. Sivil toplumun diğer bir özelliği ise, devlet teşkilatının ve otoritesinin dışındaki bir yapıyı işaret etmesidir. Bu anlamda sivil toplum "*bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlenmesi*"(Keyman, 2008: 2)'dir denilebilir.

Sivil toplumun, devletin siyasal rejimiyle de sıkı bir ilişkisi vardır. Zira sivil toplum ancak, siyasal kültürün yaygın olduğu toplumlarda gelişebilir (Çaha, 2000: 10). Bu nedendir ki, sivil toplum, devlet-toplum ayrışmasında, toplumun devletten hem ahlaki, hem siyasi olarak daha güçlü ve daha belirleyici olduğunu simgelediği sürece de, demokratikleşmenin ve

demokratik toplum yönetiminin tanımlayıcı temel referans-noktalarından biri olma işlevini üstlenmektedir. Bu bağlamda siyaset bilimi içinde, sivil toplumun güçlü ve etkin olduğu siyasi rejimler “*demokratik*”, sivil topluma belli derecede özgürlük verilirken, aynı zamanda sivil toplum üzerinde güçlü devlet denetimi talep eden rejimler “*otoriter*”, sivil toplumun yasaklandığı ya da yok edildiği rejimler ise, “*totaliter*”, olarak sınıflandırılmaktadır (Keyman, 2008: 3).

Özellikle Türkiye’de yaşanan “27 Mayıs 1960”, “12 Mart 1971”, “12 Eylül 1980”, “28 Şubat 1997” ve “27 Nisan 2007” darbe süreçlerinin oluşturduğu travmalardan olumsuz olarak en fazla etkilenen hiç kuşkusuz siyaset kurumu ve demokrasidir. Bu gün Türkiye’de 150-200 bin civarında STK olduğu tahmin edilse de, bu kurumların bir bölümü mevcut vesayetçi oligarşik yapıya destek verme gibi işlevler üstlendiği görülmektedir. 18 Kasım 2009 günü İstanbul Taksim’de İstanbul Barosu’nun öncülüğünde 46 Baro’nun destek verdiği ve yüzlerce avukatın katıldığı “*Yargıya ve Ülkene Sahip Çık*” yürüyüşünde İstanbul Barosu’nun “*Darbeci Baro Taksime Hoşgeldin*” pankartıyla karşılanması (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12980318.asp>01.06.2013) bunun ilginç bir örneğini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Arend Lijphart’ın çağdaş demokrasileri incelediği eserinde⁷ yer vermediği, demokratik rejim açısından sorunlar yaşayan Türkiye’de, sivil toplum yapısının da zayıf olduğu ve bu yönüyle Shils’in vesayet demokrasilerine özgü bir unsur olarak belirlediği “*zayıf bir sivil toplum*” özelliğini taşıdığı açık olarak gözlemlenmektedir.

2.1.7. Hukukun Üstünlüğü

Shils’a göre, siyasal demokrasinin bir unsuru olan “*hukukun üstünlüğü*” vesayet demokrasilerinde de bulunmalıdır. Vesayet demokrasilerinde hukukun üstünlüğü ayrı bir öneme sahiptir. Zira, demokratik topluma ulaşmada yargının bağımsızlığı ve eğitici rolü çok önemlidir. Şu kadar ki, hukukun üstünlüğünün gittiği yerde vesayet demokrasisi oligarşiye kayar. Bunun önlenmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi için öncelikle yargı denetimi olmalı ve vatandaş yönetimin kararlarını temyiz edebilmelidir. Bunun için yönetimin en uç kademesi bile, yargı denetiminden muaf tutulmamalıdır (Shils, 1962: 62).

Hukukun üstünlüğü ilkesi, hukukun üstün olduğu bir hukuk devletini işaret eder. Hukuk devleti ise, en kısa tanımıyla, *vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi* anlatır (Özbudun, 1989: 95). Bunun

⁷ Bu konuda bkz: Lijphart, Arend. *Çağdaş Demokrasiler*. (Çev. E. Özbudun, E. Onulduran), Tarihsiz, Ankara: Yetkin Yayınları.

genel gereği olarak, devletin üç temel organı olan, *yasama*, *yürütme* ve *yargı* organlarının hukuka bağlı olması gerekirken; özel gerekleri olarak da aşağıdaki şartların var olması gerekir (Gözler, 2009; 93):

- İdarenin eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi olmalıdır,
- Hâkimler bağımsız ve teminatlı olmalıdır,
- İdari faaliyetler önceden bilinebilir olmalıdır,
- Hukuki güvenlik ilkesi ve geçmişe etki yasağı mevcut olmalıdır,
- İdarenin mali sorumluluğu mevcut olmalıdır.

Türkiye açısından, *hukukun üstünlüğü* ya da *hukuk devleti ilkesinin* varlığı değerlendirildiğinde, bu alanın en sorunlu alanı teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye’deki hukuk devleti ilkesinin zafiyetinin ve defolu bir hukuk sistemine sahip olmasının temellerinin, Osmanlı devletinin son dönemindeki siyasal gelişme ve uygulamalar ile sertleşerek devam eden Cumhuriyet dönemindeki tek parti dönemi politik uygulamalardan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Türk toplumunda Anayasacılık hareketlerinin tarihsel süreç içerisinde 1808 Sened-i İttifak ile başladığı kabul edilir (Gözler, 2009: 11). Bunun temel nedeni ise, devlet iktidarının sınırlandırılması düşüncesinin ilk kez bu belge hükümleri içinde yer almış olmasıdır. Demokrasinin/hukukun önemli işlevlerinden birisinin de devlet iktidarını sınırlandırarak, vatandaşları bu “*Leviathan*”a karşı korumak olduğuna göre, demokrasiye ulaşacak olan düşünce tohumlarının bu anayasal gelişme ile atıldığı; bu düşüncenin “Tanzimat”, “İslahat” ve Meşrutiyetle gelişerek varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Dolayısıyla, Tanzimat Osmanlı devletinde reformların düşünülmeye başlandığı ve uygulamaya konulduğu ilk dönem değildir (Kalaycıolu ve Sarıbay: 26). Diğer bir ifadeyle, Tanzimat öncesinde var olan “*Batıcılık*” düşünce tohumlarının Tanzimat’la gelişerek yeşerdiğini ve Meşrutiyet düzeniyle Cumhuriyet’in ve laik düzenin ön aşamaları olarak, ilan ve yerleşmesinde pozitif bir etkisi olduğu açıktır. Hatta Weiker’e göre, modernizasyon öncesi yaklaşık yüz yıl süren bu süreçte ortaya çıkan birçok fikir ve siyasal hareketler Cumhuriyeti gerçekleştirmiştir (Weiker (1973: 261). ; Ancak, Heywood’un da belirttiği gibi, genel bir kural olarak, bir ülke ne kadar geç sanayileşirse, orada devletin rolü de o kadar artmaktadır (Heywood, 2006: 139), bu da vesayetçi ve otoriter yapının zeminini oluşturmaktadır.

Osmanlı devletinin de, erken sanayileşme dönemini takip edemeyip sanayileşmede geri kalması, diğer bir ifadeyle sanayi toplumu haline gelememesi, İttihat ve Terakki düşüncesi ve örgütlenmesinin temel nedenini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu ise, Tanzimat’la gelişme imkânı bulan muhalefet ve özgür düşüncesi, devletin etkin ve silahlı kurumlarının

desteğini alan bu hareket tarafından, baskı, tehdit ve hatta şiddet hareketleriyle sindirilmesini sonuç verdi. Ne var ki bu düşünce, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da, özellikle tek parti kontrolündeki devlet kurumları ve aydınlar tarafından tek parti vesayeti biçiminde varlığını sürdürmüştür.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde dönemin asli kurucu iktidarı olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının gerçekleştirdikleri inkılabları sürdürme ve koruma düşüncesi doğal olarak vesayetini daha da sertleşmesini sonuç vermiştir. Özellikle bu dönemde çıkarılan İhanet-i Vataniye Kanunu ile Takrir-i Sükun Kanunu ve kurulan İstiklal Mahkemeleri, şiddet, sindirme ve baskının yargıya taşınmasını; diğer bir ifadeyle, yargı eliyle yapılan şiddet, baskı ve sindirmelere dönüşmesini sağlamıştır. Menemen'deki Kubilay olayı ve İzmir Suikastı gibi olaylar ise bu süreci haklılaştırma ve meşrulaştırma gerekçesi olarak kullanılmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, hukuk devletinin gereklerinden birisi de idarenin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olmasıdır. Oysa Anayasanın 125. Maddesinde, *“Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır”* denilerek, Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura (YAŞ) kararları yargı denetimi dışında bırakılırken; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu(HSYK)'nın kararları da, *“Kurulun kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz”* denilerek yargı denetimi dışında bırakılmıştır. Ancak, 7/5/2010 tarih ve 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanun'un 11 maddesiyle Anayasanın 125. Maddesinde yapılan değişiklikle, YAŞ'ın *“terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma”* haricindeki her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açılmış, kadrosuzluk nedeni ile emekliye ayırma ve terfi işlemleri yine yargı denetimi dışında bırakılmıştır. Mezkûr Kanununun 22. maddesiyle HSYK'nın sadece *meslekten çıkarma* kararları yargı denetimine açılarak, bunun dışında gerçekleştireceği tüm eylem ve işlemler yargı denetimi dışında bırakılmıştır.

Ayrıca, Anayasanın 129. maddesine devlet memurlarına verilen *“kınama”* ve *“uyarma”* cezaları yargı denetimi dışında bırakılabileceği öngörülmüş, aynı Kanununun 13. maddesiyle yargı denetimine açılabilmiştir.

Yine, 1402 sayılı Sıkı Yönetim Kanunu'nun Ek 3. maddesinde yer alan *“Bu Kanunla sıkıyönetim komutanlarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılmaz. Şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumlulukları ileri sürülemez”* hükmüyle Sıkı Yönetim Komutanı'nın her türlü eylem ve işlemi yargı denetimi dışında bırakılmıştır.

Bunun dışında, yakın geçmişimize bakıldığında özellikle yüksek yargı organlarının vermiş olduğu hukuka aykırı kararlarda ciddi bir şekilde hukuk devletini zedeleyen/örseleyen bir durumu sonuç vermiştir. Bu duruma

aşağıda “vesayetın taşıyıcı unsuru olarak yargıdan bahsedilirken ayrıca değinilecektir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında bir değerlendirme yaptığımızda, vesayet demokrasilerinde bulunması zorunlu bir unsur olan *hukukun üstünlüğü/hukuk devleti ilkesi* ne yazık ki, Türkiye’de yeteri kadar olmadığı açık olarak görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin siyasal rejiminin belirli aralıklarla yaşadığı darbe süreçleriyle oligarşiye kayması, Shils’in “*hukukun üstünlüğünün gittiği yerde vesayet demokrasisi oligarşiye kayar*” (Shils, 1962:62) tespitini doğruladığı ve belli aralıklarla sık olarak yaşanan darbelerin temel nedenini de açıkladığını söylemek mümkündür.

2.2.Vesayet Demokrasisinin Ön Şartları

Shils’a göre, vesayet demokrasisinin varlığı, yukarıda belirterek Türkiye örneğinde de açıklamaya çalıştığımız unsurları yanında, bir kısım “*ön şartlar*”ı da zorunlu kılar. Shils’ın belirlediği (Shils, 1962: 64-67) vesayet demokrasisi için gerekli olan bu ön şartlar şöyle sıralanabilir:(1) Siyasal elit, istikrarlı ve etkin olmalıdır; (2) Muhalefetin varlığı kabul edilmelidir; (3) Devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığı; (4)Kamuoyu kurumlarının varlığı (5) Sivil düzen (*Civil order*).

2.2.1. Siyasal Elit, İstikrarlı ve Etkin Olmalıdır

Yönetimin tepesinde bulunan elit, etkiliğini sağlayabilmek için bir yandan istikrarlı, yetenekli ve kendi içinde tutarlılığı sağlarken; diğer yandan kendisini denetleme yetkisine sahip organizasyonlar üzerinde hakimiyetini sağlamış olmalıdır. Bu, elitin meşruiyetini devam ettirebilmesi için zorunlu bir koşuldur. Siyasal elit ülkenin modernizasyonunda ve dayandığı kütlenin nezdindeki meşruluğunu devam ettirebilmek için etkili olmak zorundadır. Doğal olarak, bir konsensusa ulaşamamış toplumlarda demokrasi, siyasi demokrasiden daha disiplinli bir rejim temin eder. Aksine, disiplinsiz bir vesayet demokrasisi etkili olmayıp meşruluğunu kuramadığı/koruyamadığı durumunda vesayet demokrasisi hızla oligarşiye oligarşiye kayar ve toplum daha fazla bölünür (*disaggregated*) hale gelir (Shils, 1962: 64).

Siyasal elitin davranışı bakımından esas önemli olansa; siyasal elit, demokratik kurumlara bağlı olmalıdır. Bu bağlılığını da, toplumun demokratik kapasitesi arttığı ölçüde, bir kısım güçlerini terk ederek göstermelidir. Ancak bu sayede, yeni siyasal demokrasinin mekanizmalarının kurulmasını sağlayabilir (Shils, 1962: 64).

Shils’n bu öngörüsü dikkate alındığında bir ülkedeki vesayet demokrasisinin varlığını istikrarlı olarak devam edebilmesi, elitlerin istikrar ve etkinliğine bağlıdır.Türkiye’de ortaya çıkan Avrupa Birliğine (AB)’ne tam üyelik, uyum ve müzakere süreçleri gibi yeni siyasal gelişmeler ve bunların getirdiği yeni demokrasi açılımları seçkinci elitin meşruluğunu ve varlığını tehlikeye düşürebilmektedir. Meşruiyeti ve varlığı tehlikeye düşen asker-sivil elitlerin, varlıklarını sürdürebilmek için başvurduğu en temel yol

askeri darbelerdir. Zira, askeri bir darbeyi başarıyla gerçekleştiren elitlerin meşruiyeti ve varlıkları başarıyla garanti altına alınmış demektir.

Shils'in yukarıdaki tespitleri dikkate alınarak Türk siyasi yapıyı incelendiğinde Türkiye'nin belli aralıklarla yaşadığı askeri darbeler sonucu oligarşik bir yapıya kaymasının nedeni daha iyi açıklanmış olur.

Bu durum dikkate alındığında öncelikle yapılması gereken, 1961 Anayasası ile vesayet kurumları oluşturan ve vesayeti besleyen, yapılışı bakımından da meşruiyeti sıfır olan 1982 Anayasası kaldırılarak, yapılışı ve hükümleri ve getirdiği kurumları bakımında yeni bir demokratik Anayasa yapılması; vesayet altına girmemek için de, mutlaka asker/ordunun vesayet altına alınması; Türkiye'nin içine düştüğü vesayet yapısından çıkıp liberal bir demokrasiye kavuşabilmesi için AB ile ilişkilerin sıcak bir şekilde devam ettirilerek demokratik dönüşümün kolaylaştırılması, kanaatimizce zorunlu görünmektedir.

2.2.2.Muhalefetin Varlığı Kabul Edilmelidir

Shils'a göre, siyasi elit muhalefetin varlığını kabul etmeli ve muhalefete düşman gibi davranmamalıdır. Bunun ölçüsü ise, muhalefetin en fazla siyasi demokrasilerdeki kadar düşman görünmesidir. Diğer bir ifade ile, iktidar-muhalefet ilişkisi, siyasi demokrasideki iktidar-muhalefet ilişkisini aşmamalıdır. Zira, ancak bu durumda, meşru muhalefet düşüncesi hayatta kalmayı başarabilir. Muhalefet kendisine yetki ve güç verilmediğinden dolayı ve yönetimin giderek artan gücü karşısında dağılmamalı ve yılmamalıdır/yıldırılmamalıdır (Shils, 1962: 64).

Siyaset biliminde sözlük anlamı olarak; muhalefet iki anlamı karşılar. Bunlardan birisi, siyasi içeriğe bürünmüş şekli olarak, farklı fikir ve çıkarları temsil eden partilerin, hükümetin faaliyet ve politikalarına karşı koymaları ya da engellemeleridir. İkinci anlamı ise, birisi genel olarak muhalefeti; ikincisi ise, türev anlamıyla bizzat bu karşı koyma duygusunu yansıtan partileri, karşılayan siyasi muhalefet,

“...belli bir toplumsal formasyonda, herhangi bir zaman sürecinde, var olan siyasi rejime ve içerisinde yaşanan sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da sadece siyasi iktidarı ellerinde bulunduranlara ve/veya bunların faaliyetlerine karşı olmayı; bunları, karşılığında alternatif bir program ya da bir öneri sunarak veya sunmayarak, yasal sınırlar içinde veya yasal sayılmayan çeşitli yollara başvurarak eleştirmeyi ve bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratmayı içeren bir olgu, bir davranış...”

olarak tanımlanmaktadır (Turgut, 1984:7-8). Bu tanım açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'de muhalefetin kabulü konusunda bir sorun görünmemektedir. Sadece yukarıda vesayet demokrasisinin unsurlarını açıklarken söylediğimiz biraz da iktidarın doğasından gelen bir anlayışla, “muhalefet olsun; ancak, benim istediğim kadar olsun” anlayışı hâkimdir.

Türkiye'deki iktidar-muhalefet ilişkileri incelendiğinde, doğası gereği tek parti dönemi için olmasa da, çok partili siyasal hayatta muhalefetin varlığı ve kabul edilmesi bakımından bir sorun görünmemektedir. Bu da, Shils'in vesayet demokrasisinin ön şartları arasında saydığı muhalefetin kabul edilmesinin mevcut olduğunu göstermektedir.

2.2.3.Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmalar Var Olmalıdır

Vesayet demokrasisinde de en az sivil demokrasiler kadar bir devlet idaresi (*sivil service*) bulunmalı ve bürokrasiye saygı duyulmalıdır. İdare, yönetim kurallarını işletebilmeli/uygulayabilmeli, yönetimin gücüne hanel verilmemeli, ona sadık olunmalı ve gücüne göz dikilmemelidir. Buna karşılık, yönetim politikalarının, şiddetsiz, fakat yeterli düzeyde eleştirmesi, daha da bir önem arzeder (Shils, 1962: 64).

Ayrıca, sivil bürokrasiye (*civil service*) en fazla siyasal demokrasiler kadar, saygı duyulmalı, *cennetten gelmiş* muamelesi yapılmamalıdır. Sivil bürokrasi yönetim tarafından kontrol edilmeli ve yargı denetimine tabi olmalıdır. Bu sayede vatandaş, yönetimin kararlarını temyiz edebilmelidir. Öyle ki, yönetimin en uç kademesi bile yargı denetimi dışında bırakılmamalıdır. Kalkışmalara karşı yönetimin emrinde gizli servis/istihbarat ve polis gücü olmalıdır. Elit tabaka, yıkıcı olarak algılanabilecek eleştirilerden korunabilmelidir. Asker, ülkeyi modernize etmenin dayanılmaz cazibesine karşı koyabilmeli ve her şeyden önemlisi askeri elit, sivil yönetimin üstünlüğünü mutlak kabul etmelidir (Shils, 1962:64-66).

Shils'in vesayet demokrasisinin ön şartlarından biri olarak saydığı yukarıdaki şartlar, Türkiye için en büyük handikapı oluşturmaktadır ve Türkiye mateessüf bu şartların çok büyük bir bölümünü karşılayamamaktadır.

Yakın geçmişte yaşanan olaylara bakıldığında, askerin, sivil otoritenin üstünlüğünü mutlak kabul etmesi bir yana, medya gibi organları da kullanmak suretiyle sivil otoriteye karşı mücadele ettiğini ve tehdit olarak yorumlanabilecek muhtıralar/uyarılar yayımlayarak, sivil otoriteye karşı güçlü bir şekilde direnebildiğini görmek mümkündür:

Vatan gazetesinden Deniz Güçer'e röportaj veren 28 Şubat döneminin İçişleri Bakanı Meral Akşener yaşadıkları zorlukları anlatıyor.Dönemin Karargâhta görevli Generallerden birisinin kendisi hakkında “*O kadına söyle, gelirse onu yağlı kazığa oturturuz*” dediği söylendiğinde yalanlamıyor, sadece o Generalin Çevik Bir olmadığını söylüyordu (<http://haber.gazetevatan.com/yagli-kaziga-oturturum-sozu-hangi-pasaya-ait/336156/1/gundem>02.06.2013).

Diğer taraftan, ordu-hükümet ilişkileri konusunda sorulan bir soru üzerine “*Ordu ile uyum içindeyiz*” diyen Erbakan'a, Genelkurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak, “*Ordu Atatürk'e inananlarla uyum içindedir*” diyerek sivil yönetimi aşağılayıcı bir cevap verebiliyordu (Hürriyet 3 Mart 1997).

Genelkurmay Başkanlığı, 2007'de 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün seçim sürecinde internet sitesinde yayımladığı açıklama ile sivil siyasete müdahale etme girişiminde bulunuyordu. Genelkurmay sitesinde yayımlanan bu açıklama “*27 Nisan e-muhtırası*” olarak tarihe geçiyor; daha da önemlisi yayımlanmasından dört yıl dört ay iki gün sonra, ancak 29 Ağustos 2011'de Genelkurmay Başkanlığı'nın sitesinden kaldırılıbiliyordu. Diğer bir ifadeyle, sivil otoriteye meydan okuyan bu bildiri dört yıldan fazla bir süre Genel Kurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde kalabiliyordu.

Muhtırada, isim verilmeden Abdullah Gül'ün adaylığına karşı çıkılıyor ve Cumhuriyetin değerlerine bağlı olmadığı öne sürülerek,

“Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği ‘Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak’ ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasa'nın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir”

ifadelerine yer veriliyordu. Bildiride geniş bir düşman profili de çizilerek, “*Ulu Önder Atatürk'ün, 'Ne mutlu Türküm diyene!' anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır*” deniliyordu(<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=31618202.06.2013>).

Gece 23.30'da Genel Kurmay'ın internet sitesine konan bildiri için, dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, “*Eve geldim, haberleri izledim, canım sıkıldı oturup yazdım*” demesine; gazeteci Mustafa Ünal haklı olarak, “Genelkurmay'da işler bu kadar basit mi? Bir Genel Kurmay Başkanının haberlere bozulması muhtıra ile mi sonuçlanır?” diye soruyor (Ünal, Zaman, 29 Nisan 2011).

27 Nisan muhtırasını diğer muhtıralardan ayıran temel özellik ise hiç kuşkusuz hükümetin ilk kez dik durup cevap vererek, bir anlamda muhtırayı sahibine aynen iade etmesiydi. Zira,

“Altına Genelkurmay'ın imza koyduğu bildirilerin sonuçları 28 Nisan'a kadar hep aynı oldu. İlk olarak hükümetler istifa etti. Başbakanlar arkasına bakmadan şapkayı alıp gitti. Hiçbirinin aklına direnmek gelmedi. Meclis ise ağır yara aldı. Dışarıdan yönlendirmeye kurulan hükümetlerin ömrü de uzun olmadı... Eğer muhtıra kelimesi kullanılacaksa 27 Nisan bildirisi için değil, 28 Nisan açıklaması için kullanılmalı...”dır. (Ünal, Zaman, 29 Nisan 2011)

Ancak burada, ilginç ve bir o kadar da üzücü olan seçilmiş sivil yönetime karşı ana muhalefet partisi başta olmak üzere bir çok sivil toplum kuruluşunun, yani sivil toplumun, halk tarafında seçilmişleri değil de, askeri

eliti desteklemiş olmasıdır. Bu konudaki bazı örnekler şöyledir: (<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=316182>, 02.06.2013)

Deniz Baykal (CHP Genel Başkanı):

"Bu tablonun değişeceğini meydanlar gösterdi. Müdahaleye uğrayan yönetimlere halk sahip çıkmadı. Halkımız devlet organlarıyla çatışanlara sahip çıkmaz. Bu ortamda mağduriyet yok dayatma var. Anayasa Mahkemesi 367 kararını onaylamazsa ülke çatışmaya gider."

Onur Öymen (CHP Genel Başkan Yardımcısı):

"Genelkurmay'ın tespitleri bizim tespitlerimizden farklı değildir. Altına imzamızı atarız. 'Ne mutlu Türküm diyene' sözünü kimse küçümseyemez ve bunu küçümseyenleri devletin düşmanı sayarız. Türkiye'yi Atatürk düşmanlarına teslim etmeyeceğiz."

Önder Sav (CHP Genel Sekreteri):

(Muhtıranın ardından Anayasa Mahkemesi'nin verdiği 367 karardan sonra)"Gözümüz aydın, Türkiye'nin gözü aydın."

Prof Dr. Nur Serter:

"Genelkurmay Başkanı'na 'memur' diyen bir zihniyete karşı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önünde, şanlı ordumuzun önünde saygıyla eğiliyoruz. Türk ordusu çok yaşa. Türk ordusu, 27 Nisan'da bizim sesimizi duymuş, bizim sesimize sahip çıkmış, demokrasiye sahip çıkmıştır. 27 Nisan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek iradesine sahip çıkmıştır."

Arzuhan Doğan Yalçındağ (TÜSİAD Başkanı):

"AKP toplumda gitgide artan ve TÜSİAD'ın da paylaştığı laik rejimi koruma kaygısını yeterince dikkate almıyor. Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasıyla yaratılan fiili durum demokratik teamüllere uygun değil. Laikliği ve demokrasiyi korumak için bir an önce genel seçimlere gidilmeli."

Tufan Türeç (Hürriyet):

"Tabii ki bu bir muhtıradır. Bu muhtıranın özü AKP'nin çıkardığı cumhurbaşkanı adayına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin karşı olduğunu açıklıyor."

Ertuğrul Özkök (Hürriyet):

"Demokrasi kaygısıyla, sadece askeri eleştirmek, ne adil, ne yararlı, ne de sonuç verici bir girişim olacaktır. Çünkü o bildiride savunulan görüşler, toplumun önemli bir bölümü tarafından paylaşılmaktadır."

Yılmaz Özdil (Sabah):

"Hâlâ deniyor ki, bundan sonraki adım ne olur? Bundan sonraki adım, tank olur. Gücüm var diye dayatırsan, gücü olan sana dayatır."

Hıncal Uluç (Sabah):

"Ordu sonuna kadar bekledi. Gerekli uyarıları en demokratik şekilde yaparak, "Sözde değil, özde" diyerek bekledi."

Prof. Dr. Ural Akbulut (Dönemin ODTÜ Rektörü):

"Bu ikinci 28 Şubat'tır TSK her şeye rağmen soğukkanlı davranmıştır."

Fikret Bila (Milliyet):

"TSK, türbanın ve temsil ettiği zihniyetin Çankaya'ya çıkmasına karşı ilkesel bir duruş sergilemiştir."

Oktay Ekşi (Hürriyet):

"Bu adı konmamış bir muhtıradır. Genelkurmay Başkanı'nın sözleri gayet açık, 'eğer demokrasinin kavram ve kuramlarını kullanarak bu Cumhuriyetin laik karakterini tahrip etmek onu yıkmak istiyorsanız biz buna müsaade etmeyiz' diyor."

Değınilmesi gereken diğler bir konu ise şudur: Türkiye'deki "seçkin-ci-devletçi" elitin, bu vesayet demokrasisi şartlarını bile taşımayan vesayetçi yapısını sürdürebilmek için terörü bir araç olarak kullanmaktan çekinmemesidir. Köker'e göre, ülkede şiddetin dozunun yükselmesi aynı zamanda böyle bir vesayetçiliğın temellendirilmesini ya da meşruiyetini kolaylaştırıyor ve bir kısır döngü oluşturuyor. Şiddetin hâkim kılınması vesayetçiliğı beslerken, vesayetçiliğın mevcudiyette zaten şiddet ortamını besliyor (Köker,2010). Yalçın'a göre ise,

"Vesayeti kurumsallaştırmak için Cumhuriyetin kurucuları özellikle Kürt meselesini diri tutmaya çalışmışlar. Bugün itibariyle baktığımız zaman seksen yılda Kürt sorununun çözülememesinin temel sebebinin bu vesayeti süreklileştirmek için devletin burada...kendilerine başkaldıran insanlar vardır, biz demokratlaşamayız...(diyerek) vesayeti bu şekilde sürdürmüş... olmalarıdır." (Yalçın, 2010).

Ayrıca, temel sebep olarak, toplum üzerindeki vesayetini kaybetme endişesi ile gerçekleştirilen Türkiye'deki her askeri darbeden önce, siyasal ve sosyal bürokratik alanda kutuplaşma ve gerilimler artmış; terör ve şiddet eylemleri tırmanmış; ekonomik sorunlar ağırlaşmış (Demir ve Üzümcü, 2002: 168); bunların sonucu olarak da, toplumsal huzur ve asayiş bozulmuştur.

Bu açıdan baktığımızda, Türkiye'de genel af ve PKK'nın silah bırakmasının konuşulduğu 1993 yılında birbiri ardına karanlık ve fail-i meçhul olayların yaşanmasıdır: *Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Jandarma Komutanı Org. Eşref Bitlis, Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğg. Bahtiyar Aydın ve gazeteci Uğur Mumcu'nun şüpheli bir şekilde öldürülmesi*; 24 Mayıs 1993'de izinden dönen silahsız ve korumasız 33 erin şehit edilmesi, olaylarının yaşanması gerçekten düşündürücüdür. Daha düşündürücü olanı ise, izinden dönen 33 erin PKK'lılar tarafından Bingöl'de şehit edilmesiyle ilgili kayıp olan dosyanın, Elazığ Askeri Mahkemesi'nin arşivinde bulunmasıyla, birinci dereceden sorumlu olduğu iddia edilen üst düzey komutanlar hakkında hiçbir işlem yapılmadığının, altı subay ve bir erin görevi ihmalden aldığı cezaların Askeri Yargıtay tarafından

bozulduğunun, sadece santral görevlisi erin, 1 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırıldığına ortaya çıkmasıdır (Zaman, 30 Mart 2013).

Diğer düşündürücü bir vahim olayı da, Bugün gazetesi, 15 Temmuz 2010'da 'İşte İhanet' başlıklı manşetiyle kamuoyuna duyurdu. Skandal habere göre, Hava Pilot Yarbay Selami Selçuk Ç.'ye telefon açan Hava Pilot Üsteğmen Fırat Ç., PKK'lı teröristlerden "Kendi adamlarımız" diye bahsediyor; insansız hava aracı Heron'lar yüzünden çok zayıt verdiklerini belirtip, "Çok zayıt veriyoruz. Ya koordinatlarını değiştirin ya da Heron'ları düşürün" sözlerine karşılık, Yarbay Selami Ç. ise, "Bir çaresine bakınız" karşılığını veriyordu. Daha ilginç olansa, bu konuşmanın üzerinden 2.5 yıl geçmesine rağmen adı geçen subayların hala orduda muvazzaf subay olarak görev yapıyor olmasıdır.

Yaptığı basın toplantısında, Genelkurmay Askeri Savcılığı'nın dosyayla ilgili soruşturmasının sürdüğünü; dosyanın Genelkurmay Askeri Savcılığı ile Hava Kuvvetlerinde sürüncemede kaldığını söyleyen Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün açıklamaları da dikkat çekicidir:

"Orada çözülemeyince rutin uygulama olarak bize intikal etti. Bize intikal edince, biz çözdük. Genelkurmay Askeri Savcılığı bakıyor. Yargı aşamasında olduğu için müdahale etmiyoruz, ne yaptınız diye sormuyoruz." (<http://gundem.bugun.com.tr/ihanetin-resmi-ifadesi-korkunc-haberi/109778>, 02.06.2013).

Ayrıca söylemek gerekir ki, "Ergenekon davası" olarak bilinen mahkeme ile yine "Balyoz" davası olarak bilinen mahkemenin sanıkları ile "28 Şubat süreci"ni mercek altına alan soruşturmanın tamamlanarak iddianamesinin kabul edildiği davalardaki sanıklar ve Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde görülmekte olan ve binlerce kişinin fai-i meçhul şekilde öldürülmesinin sorumlusu olarak yargılanan sanıkların büyük bir bölümünün halkın "peygamber ocağı" olarak gördüğü ve en çok değer verdiği kurum olanordu içindeki muvazzaf ve emekliüst rütbeli subaylarından oluşması da oldukça düşündürücüdür.

Türkiye'nin, Shils'in vesayet demokrasisinin ön şartlarından biri olarak saydığı "devlet otoritesini saylayacak mekanizmaların varlığı"nı, hukukun üstünlüğünde olduğu gibi, vesayet demokrasisi şartlarında bile tam olarak karşılayamadığı, bunun temel nedeninin ise, zaman zaman varlığı tehlikeye düşen elit yapının, varlığını devam ettirebilmek ve halkın mevcut vesayetçi düzene katlanmasını sağlayabilmek için terör ve şiddet bir araç olarak kullanmaktan çekinmediğini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin, gerektiğinde şiddet ve terörü araç olarak kullanmaktan çekinmeyen mevcut vesayetçi yapıdan kurtulabilmesi ve liberal demokratik bir düzene kavuşmasının ön şartlarından birisi, gecikmeksizin demokratik ve sivil bir Anayasa hazırlayarak yürürlüğe koyması; ikincisi ise, vesayet

düzeni ile birbirini besleyen terör olaylarının mutlaka bir çözüme kavuşturabilmesidir.

2.2.4.Kamuoyu Kurumları

Shils'a göre, vesayet altındaki demokratik rejimlerde kamuoyu kurumları, siyasal demokrasiye oranla daha zayıf olduğu gibi; üniversitelerin, bağımsız araştırma ve eleştirme geleneği; basının yorum ve haber alma özgürlüğü/geleneği de zayıftır. Diğer taraftan, vesayet demokrasisi özel-gönüllü kuruluşların altyapılarının yetersiz olduğunu peşinen kabul eder. Aydın sınıfın özelliği ise, siyasal demokrasiye göre daha uysal ve apolitik olmasıdır. Yine Shils'a göre, zaten sistemde bu kurumların eksikliği olmasaydı, rejim bu kadar kolay vesayet demokrasisine kaymazdı. Ayrıca siyasal demokrasiye göre daha sınırlı olan demokratik rejim, şayet vesayet altındaki demokrasilerde yapılması gerekenleri yapacaksa/yapma niyetindeyse, çok geniş bir temel eğitime ve ülke çapında bir haber alma ağına ihtiyaç duyar. Elit kadro ise, düşünce ve hassasiyetleri dikkate almaya hazır olmalıdır. Bu ise, gerçekte vesayet kurumu olan elitin iyi niyetinin bir delili olarak görülmelidir (Shils, 1962: 65-66)

Türkiye'de üniversitelerin bilimsel araştırmadan çok vesayet taşıyıcılığını üstlenmesi ve onun politik argümanlarını savunması, Shils'ın vesayet demokrasileri için öngördüğü, “*üniversitelerin bağımsız araştırma ve eleştirme geleneği zayıftır*” önsartını taşıdığını açık olarak göstermektedir. Yine Genel Kurmay başkanlığı gibi bir kısım kurumların, gazete ve gazeteciler için “*akreditasyon*” öngörmesi ve akredite olmayan gazete ve gazeteciler ile hiç bir şekilde bilgi paylaşmaması ve kurum içine giriş yasağı gibi uygulamaların, vesayet demokrasileri dışındaki siyasal/liberal demokrasilerde görülmesi mümkün değildir. Yine Türkiye'de kamuoyunun ve kurumlarının zayıf olması da Shils'ın teorisini doğrulamaktadır.

2.2.5.Sivil Düzen (Civil Order)

Shils'a göre, vesayet demokrasisi rejimi, yoğun siyasal sadakatın/bağlılığın olmadığı, tepkili bir tezahür göstermeyen ılımlı/uysal bir toplum öngörür. Mevcut siyasal otoritenin genel olarak meşruiyetinin varlığının kabul edildiğini farz ettiği gibi, yerel kurumlar ve geleneklere de bağımlı bir toplumun olduğunu kabul/farz eder. Serkeşlik, huzursuzluk/şiddet ve hafif meşreplik vesayet demokrasilerini oligarşik olmaya zorlar (Shils, 1962:66)

Ayrıca, şayet gücün bir elde toplanması ve elitin toplum mühendisliği arzusu yine demokrasilerdeki hayatın serkeşliği (şiddet) ile birleşirse; vesayet demokrasisi rejimini, siyasal demokrasi ve oligarşiye oranla daha fazla istikrarsızlığa iter. Böyle bir oligarşik gidişe ancak, kabiliyetli, disiplinli, liberal demokratik geleneğe inanmış bir elit karşı koyabilir. Dolayısıyla, vesayet demokrasiinin verimliliği/istikrarı, siyasal, askeri ve entelektüel elitin ahlak ve fikir seviyesine çok yakından bağlıdır.

Şayet, Hindistan'daki gibi, demokratik devletin prensiplerine/ilkelerine yeterince bağlı olursa, liberal kurumları kullanarak kendilerinin vesayet fonksiyonlarını/işlevlerini icra edebilirler. Diğer taraftan, Burma ve Lübnan hariç, yeni devletlerde siyasal demokrasinin yerini almış hiçbir rejim, şu ana kadar "status qua ante"ye sahip olamamıştır. Bir de, siyasal demokrasinin kurumlarının çalışması kasten sınırlandırıldı mı öyle bir yoldan geçmiş olursunuz ki, oraya hangi aşamalardan geldiğinizi anlamak hiç de kolay olmaz (Shils, 1962:66-67).

Shils'ın da dediği gibi, Türkiye'de yaşanan siyasal olaylara, yaşanan darbe süreçlerine ve kısılcasına düşülen şiddet hareketlerin içine nasıl geldiğini anlamak gerçekten zorlaşıyor. Bunda Türk devletçi-seçkin elitinin, siyasal demokrasiye varma inancının olmaması, aksine vesayetini sürdürme çabasına düşmesi ve gerektiğinde menfaatleri bakımından serkeşlik ve şiddet olaylarını bizzat desteklemesi ve bunlardan medet umması, vesayet demokrasinin oligarşiye kaymasını zorlayarak, bizzat askeri darbelerin sebebini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Vesayet Demokrasinin Taşıyıcı Unsurları

Shils, değerlendirmesinde vesayet demokrasileri için ayrıca bir taşıyıcı unsurdan bahsetmemekte; siyasal muhalefetin olmadığı/zayıf olan vesayet demokrasilerinde üniversitelerin bu görevi üstlenebileceğini söyleyerek dolaylı bir ifade kullanıyor. Ancak, Türkiye'de vesayet rejiminin varlığını sürdürebilmesi açısından bazı kurumlar hayati öneme sahiptir. Bunların başında "üniversiteler" gelmektedir. Bu genel olarak "Eğitim Kurumları" başlığı altında da incelenebilir. İkinci önemli kurum ise üstlendiği işlev ve verdiği destekle hiç kuşkusuz "Yargı Kurumu", üçüncüsü ise "Medya"dır.

2.3.1 Üniversiteler/Eğitim Kurumları

Osmanlı devletinin son dönemi ile Cumhuriyetin ilk dönemini oluşturan tek parti döneminin en belirgin özelliği, pozitivist düşüncenin bu alana hâkim olmasıdır. Bu anlayışın, Abdülhamit'in kendisinin bütünüyle dindar, muhafazakâr ve vehimli bir kişiliğe sahip olmasına karşın, bu dönemde geliştiğini söylemek mümkündür.

Abdülhamit döneminde eğitim alanında Tanzimat dönemine kıyasla pek çok gelişme olmuş sadece ilk derece eğitimde böyle bir gelişme sağlanamamıştı. Bu nedenle ilköğretimde dinsel ve geleneksel bir ortamda yetişen gençler; bunun tam karşıtı bir eğitim havasıyla karşılaşıyorlar ve bu da bir çatışmayı getiriyor; bu çatışma yükseköğretime geldiğinde daha sarsıcı oluyordu. Berkes'e göre, bu nedenle rejime karşı ilk tepkiler Tıbbiye'de ve Harbiye'de patlak vermiştir (Berkes, 1973: 323).

Çünkü başlangıcında Tıbbiye'de Sadi Şirazi'nin *Gülistan*'ı gibi eserler okutulurken, Fransızca eğitime geçildikten sonra, tamamen materyalist ve pozitivist eserler okutulmaya başlanmıştır. Bu dönemde

Türkiye'yi ziyaret eden Fransız Mac Farlane, Tıbbiye'yi ziyareti sırasında kitaplığı incelerken, Fransız devrimini hazırlayan ünlü materyalistlerin kitaplarını gördüğünde “*çoktan beridir bu kadar düpedüz materyalizm kitapları toplayan bir koleksiyon görmemiştim*” diyerek şaşkınlığını gizleyemez. (Berkes, 1973:205)

Onu daha da şaşırtan olay ise, genç bir Türk'ün oturmuş “*dinsizliğin el kitabı*” olan Baron d'Holdbach'ın ünlü eseri “*Système de la Natur*”u; bir başka öğrencinin Diderot'un “*Jaques la Fataliste*”ni okuması; raflarda ise, diğer ünlü materyalist Cabanis'in “*Rapports du Physique et du Moral de l'Homme*” adlı eseri gibi eserlerin bulunmasıdır. Mac Farlane aynı durumu Üsküdar'daki askeri hastanede de, görececek ve şaşkınlığı daha da artacaktır(Berkes, 1973:205).

Bu pozitivist anlayış, tek parti dönemindeki Mustafa Kemal ve arkadaşlarında ve gerçekleştirdikleri inkılâplarda da kendisini açıkça göstermiş, bu düşüncede olmayanlar ise, “*İzmir Suikastı*” gibi olaylar bahane edilerek tasfiye edilmiştir.

Çok partili siyasal hayatta da üniversitelerde de, bu düşünce hâkimiyetini sürdürmüş, özgürlükçü ve evrensel olması gereken üniversiteler gibi eğitim kurumlarında hiç olmaması gereken, “*türban yasağı*”, “*ikna odaları*” gibi anti demokratik uygulamalar bu düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşünce, TSK gibi vesayet kurumlarının da hâkim düşüncesidir. Üniversitelerin, Menderes, Özal, Erdoğan Hükümetleri gibi muhafazakâr düşünceli iktidarlara karşı tavır koyup, TSK gibi vesayet kurumlarının yanında yerini almak suretiyle taşıyıcı unsur işlevini üstlenmelerinin temel nedeni budur. Bu anlayış 28 Şubat sürecinde Kemal Gürüz ve Erdoğan Teziç'in YÖK Başkanlığı döneminde zirveye çıkmış, yüzlerce öğrenci ve öğretim elemanı salt görüş ve inançlarından dolayı üniversitelerden atılmıştır. Kur'an Kursları ve İmam Hatip Liseleri temelli kapatılmasa da sayıları oldukça sınırlandırılmış; bu amaçla Meslek Liseleri için Katsayı uygulamaları getirilmiştir.

Özellikle 28 Şubat sürecinde yaşananlar değerlendirildiğinde, üniversitelerin, vesayet kurumlarının taşıyıcı işlevini üstlenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.2. Yargı Kurumları

Üniversitenin ve Kemalist ideolojinin etkisinin açık olarak görüldüğü diğer bir kurum da yargı kurumudur. Gerek iç, gerekse dış konjonktürün etkisiyle ortaya çıkan, Cumhuriyet döneminin çok partili siyasal hayatının ilk kalıcı siyasal partisi olarak kurulan Demokrat Parti ve on yıllık iktidarının karşısında, üniversitenin yanındaki etkili diğer bir gücün yargı organı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tek parti döneminde, İstiklal Mahkemeleri olarak bu işlevini yerine getiren yargı; çok partili siyasal hayatta müesses nizamın temel anlayışı olan pozitivist düşüncenin

karşısında, inanç ve ibadet özgürlüğüne saygılı bir politika izleyen Menderes ve Kabinesine “irtica” suçlamasıyla, tavır almış; Başbakan Menderes ve iki kabine üyesi hakkında Yüksek Adalet Divanı sıfatıyla idam kararı verebilecek kadar ileri gitmiştir.

Yargı sistemi içinde yer alan ve 1961 Anayasasıyla ihdas edilen Anayasa Mahkemesi vesayetın önemli bir taşıyıcı unsuru olarak işlev görmüştür. Yazıcı'nın da belirttiği gibi, “*Her ne kadar Anayasa Mahkemesi çoğulcu demokrasinin teminatı olarak kurulmuşsa da 1961 Anayasası döneminde verdiği pek çok kararla bir vesayet...*” (Yazıcı, 2010) kurumu olarak işlev görmüştür.

Yakın geçmişimiz açısından bakıldığında, Anayasa Mahkemesi'nin vesayet rejimine destek vermek ve varlığının sürdürmesini sağlamak amacıyla, bizzat hukuku ihlal eden karar ve uygulamalar içine girdiği görülmektedir: Bunlardan ilki ve en ilginç olanı, azınlıktaki belli kesimler dışında, toplumunda büyük oranda tepkisini çeken Anayasa Mahkemesi'nin 2007 yılında, TBMM'nin 11. Cumhurbaşkanının seçimi birinci oturumunda verdiği seçim kararını, toplantı yeter sayısı olmadığı gerekçesiyle verdiği karar (E.2007/45 ve K.2007/54) ile iptal etmesidir. Mustafa Erdoğan'ın (Erdoğan, Zaman, 27 Nisan 2007) fantezi olarak değerlendirdiği, Sabih Kanadoğlu'nun önerisi üzerine, Anayasanın 96. maddesinde “*Anayasada başkaca bir hüküm yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır*” hükmüne rağmen; Cumhurbaşkanlığı seçiminde Anayasanın 102. Maddesinde, *seçimin ilk iki turunda gerekli Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tam sayısının üçte iki (367) olan karar yeter sayısını*, toplantı yeter sayısı olarak kabul ederek, hukuka aykırı olarak iptal kararı vermesidir. Bu, vesayetçilerin, Cumhurbaşkanlığı makamının kendilerinden olmayan biri tarafından doldurulmasına gösterdikleri büyük tepki (Özbudun, 2010) ve bu tepkinin dışı vurumudur. Türkan Saylan, bu konudaki görüşlerini soran televizyon muhabirlerine “*Biz asılız, dolayısıyla bizim istemediğimiz bir şeyin bu ülkede olması mümkün değil!*” derken tam da bunu anlatmak istiyor ve Menderes örneğini hatırlattıktan sonra “*Ama sonunda ne oldu!*” diyerek, üstü kapalı tehdit ediyor ve bunun için sonuna kadar savaşacaklarını söylüyordu (<http://vimeo.com/1278310602.06.2013>). Bu ülkede Cumhurbaşkanlığına bizden ya da bizim onay verdiğimiz biri oturabilir anlayışının bir sonucudur. Bu uğurda demokratikliği çok kuşkulu kitle mitingleri düzenlenerek, demokrasiyle bağdaşmayan sloganlar atılmıştır. Bu nedenle Anayasaya Mahkemesi, talihsiz 367 kararını vermiştir. Bütün bu gayretler milletin iradesi karşısında sonuçsuz kalmıştır (Özbudun, 2010).

Anayasa Mahkemesinin diğer bir kararı ise, Anayasanın 42. Maddesi ile 10. Maddesinde, Üniversitelerde “Türban Yasağı”nı kaldırmak üzere yapılan Anayasa değişikliklerini iptal etmesidir. Anayasa

Mahkemesinin vermiş olduğu iptal kararı Anayasaya aykırıdır, şöyle ki: Anayasa mahkemesinin yetkilerini belirleyen Anayasanın 148. maddesi, Anayasa Mahkemesine “*Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler*” hükmüyle kanunları şekil ve esas yönünden denetleme yetkisi verirken; “*Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler*” hükmüyle de Anayasa değişikliklerini sadece şekil bakımından denetleyebileceğini belirlemiştir. Anayasa koyucunun sanki Anayasa Mahkemesinin bu yetkisini aşabileceğini tahmin ederek, “*Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, ... Anayasa değişikliklerinde... teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır*” hükmüyle, Anayasa Mahkemesinin yapacağı şekil denetiminin sınırlarını açıklama/tanımlama ihtiyacı duymuştur. Ancak, bütün bu düzenlemelere rağmen, Anayasa Mahkemesi TBMM’nin Anayasanın 10. Maddesi ile 42 maddesindeki değişiklikleri, Anayasaya aykırı olarak ve yetki gaspı yaparak Anayasanın “*Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, ... Anayasa değişikliklerinde... teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır*” hükmünü ihlal ederek, esas denetimi yapmak suretiyle, vermiş olduğu iptal kararıyla (5/6/2008 tarih ve E.2008/16; K.2008/116) Anayasanın 2. Maddesindeki Laiklik ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir. Özbudun’a göre, “*Anayasa Mahkemesi, kurulu bir iktidar olarak kurucu iktidarın yerine geçmiştir. Bunun hukuk dilinde, tipik bir ‘yetki gaspı’ olduğunda kuşku yoktur*” (Özbudun, 2010).

Yargı kurumunun, vesayetçi, devletçi-seçkinci yapıya diğer bir destek ve yardımı, HSYK’dan geliyordu. Ergenekon örgütünün Erzincan ayağı olmak ve bir komployu uygulamakla suçlanan Erzincan Başsavcısı İlhan Cihaner’in tutuklanması öncesinde, 16 Şubat 2010 günü Cumhuriyet Savcısı gözetiminde evinde yapılan arama sırasında HSYK Başkanvekili Kadir Özbek’in, Cihaner’i telefonla arayarak destek verdiği ve aramayı yapan Cumhuriyet savcısı Osman Şanal’a gözdağı anlamı taşıyacak şekilde, isim ve sicil numarasını sorduğu ortaya çıktı. Olayın basına yansımaları Cihaner’in evinde arama yapan ve soruşturmayı yürüten savcılarının özel yetkileri, Cihaner’in tutuklanmasının ardından HSYK tarafından kaldırıldı⁸.

Yüksek yargının aynı Menderes olayında olduğu gibi, Erdoğan’ın Genel Başkanlığı yaptığı AK PARTİ hakkında da aynı irtica suçlaması tekrarlanarak parti hakkında kapatma davası açmış; Parti kapatılmaktan kıl payı kurulabilmişti. Özbudun’a göre, AK PARTİ aleyhine açılan kapatma

⁸ Bu fiilin hukuka aykırı olup, suç olduğuna ilişkin ve daha geniş bilgi için, bkz: Avcı, Gültekin, (2010), “*HSYK Başkan Vekili Özbek Suç İşledi*”, Bugün, 24. 2. 2010; <http://gundem.bugun.com.tr/hsyk-baskan-vekili-ozbek-suc-isledi-haberi/94148> (01. 06. 2013

davasında, iddianamenin bir skandal olduğuna şüphe yoktur. Çünkü, 400 küsur iddia ileri sürülmüş, Mahkeme bunlardan sadece 20 civarını incelemeye değer bulmuştur; bu da iddianamenin ne kadar maksatlı hazırlandığının bir delilidir. Parti kapatılmamış olmasına rağmen, Mahkemenin AK PARTİ'nin bire karşı on oyla laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı haline geldiğine ilişkin kararı da esef vericidir (Özbudun, 2010)

Anayasa Mahkemesinin, demokratik siyasal hayat üzerinde kullandığı diğer bir “*Demokles kılıcı*” da parti kapatmadır. Venedik Komisyonu'nun “*Türkiye’de parti kapatma rejimi*” hakkında 2009 yılında hazırladığı uzun rapor Türkiye'nin Avrupa standartlarının gerisinde olduğunu açıklamaktadır. Anayasanın siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin 68. Maddesinde yer alan kriterler gayet genel soyut ve yoruma açıktır. Ayrıca, *Venedik Komisyonu* usul bakımından da Türkiye'deki mevcut rejimi eleştirmektedir. Parti kapatma davası açmak gibi önemli bir yetki, atanmış ve halka hesap veriliği olmadan bir bürokratin takdirine bırakılmaktadır ve bunun üzerinde hiçbir siyasi kontrol yoktur. Almanya ve İspanyada hükümetin talebi üzerine dava açılır; Türkiye’de, Başsavcı bu konuda tam yetkilidir. Siyasi partiler güvenceli bir rejime kavuşmadıkça demokratik adımlar atmak zor olacaktır. Türkiye’de kökleri eskiye giden 1982 Anayasasıyla da zirve noktasına ulaşan bir bürokratik vesayet Anayasası var. Ahmet Altan'ın söylediği gibi, seçilmiş siyasetçilerin faaliyet alanı ekonominin yönetimiyle sınırlı kalıyor. Buna demokrasi demek mümkün değil. Ancak yarı demokrasi denilebilir (Özbudun, 2010).

2.3.3. Medya

Medyayı, yukarıda açıkladığımız vesayet demokrasisinin unsurları arasında beşinci unsur olarak saymış ve vesayet demokrasisinin önemli bir unsuru olarak işlevleri bakımından incelemiştik. Bu başlık altında konuyu tekrar etmemek için yeniden incelemeye gerek olmadığı düşünülmüştür. Ancak Türkiye’de gördüğü işlevlere ve üstlendiği rollere bakıldığında medyanın vesayetin önemli bir unsuru olması yanında, aynı zamanda vesayetin önemli bir taşıyıcı unsuru işlevini de üstlendiği görülmektedir.

Bu suretle medyanın, vesayet kurumlarının varlığını sürdürebilmesi ve toplum üzerindeki sahip olduğu vesayetini devam ettirebilmesi bakımından, siyasal sistem içinde önemli bir taşıyıcı unsur olarak, işlev ve rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Osmanlı Devleti’nde, Tanzimat’la başlayan yenileşme hareketlerini, Birinci ve İkinci Meşrutiyet hareketleri/Anayasal gelişmeleri izledi. 1908 İkinci Meşrutiyet sonrası 1909 Kanun-i Esasi değişikliğinin getirdiği özgürlükler ve özelde dernek kurma özgürlüğü sonucu kurulan ve daha sonra siyasal partiye dönüşen İttihat ve Terakki'nin oluşturduğu otoriter düzen ve vesayet sistemi, Cumhuriyetin ilanından sonra da gerek tek parti döneminde,

gerekse 27 Mayıs 1960 çok parti döneminde varlığını sürdürmüştür. Vesayet düzeni, çok partili siyasal hayatın ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs 1960 darbesi sürecinde hazırlanan 1961 Anayasasının hükümleri arasına yerleştirilen Cumhurbaşkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay gibi vesayet kurumları sayesinde, bilinçli olarak tekrar dizayn edilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sürecinde hazırlanan ve yine bir darbe Anayasası olarak meşruiyeti tartışmalı olan 1982 Anayasası ile de 1961 Anayasasının kurduğu vesayet düzeni daha da pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Böylece, Siyaset Bilimci Edward Shils'ın geliştirdiği “vesayet demokrasisi” (*Tutelary Democracy*), teorisinin hemen bütün unsur ve önşartlarını taşıyan bir vesayet sistemi/demokrasisi kuruldu. Bu vesayet sisteminde, temel vesayet kurumu olarak ordu dikkat çekerken Üniversite/Eğitim kurumu ile özellikle Yüksek Yargı Kurumları başta olmak üzere, Yargı kurumu bu vesayet sisteminin taşıyıcılığını üstlendi. Vesayetin tehlikeye girdiği dönemlerde, şiddete başvurmaktan çekinmeyen “devletçi-seçkinci” elit, bir yandan terör ve şiddet olaylarını desteklemek suretiyle tabiri caizse topluma ölümü gösterip hastalığa razı ederek, liberal/klasik demokrasi yerine vesayet demokrasisini/düzenini kabullenmesini sağlamaya çalıştı. Ayrıca yine bu durumu bahane ederek gerçekleştirdiği askeri darbelerle vesayetin devamını güvenceye aldı.

Türkiye'nin mevcut vesayet sistemine son vererek liberal/klasik bir demokrasiye ulaşabilmesi için;

1. Öncelikle vesayetin yasal dayanağını oluşturan 1982 Anayasasını en kısa zamanda yürürlükten kaldırarak, çağdaş liberal bir demokratik düzen öngören, hükümleri arasında vesayet kurumlarının ve unsurlarının yer almadığı, yeni ve demokratik bir Anayasa hazırlanarak, demokratik yollardan derhal yürürlüğe konmalı;

2. Vesayeti besleyen bir işlev gören PKK gibi terör örgütlerinin varlığına mutlak olarak son verilerek, şiddet ve terör ortadan kaldırılmalı;

3. Başta askeri okullar olmak üzere eğitim kurumlarının müfredatları değiştirilerek vesayet unsurları ayıklanırken, aldığı eğitimle kendisini vatani tek kurtarıcı olarak gören askerlerin yetiştirilmesine son verilmeli;

4. Vesayete son verebilmek için temel vesayet kurumu olan asker, mutlak surette sivil denetim altına alınarak sivil yönetimin/otoritenin üstünlüğü sağlanmalıdır

5. Başta Siyasi Partiler Kanunu olmak üzere Seçim Kanunları değiştirilerek oligarşik yapının oluşması önlenmelidir.

Bu değişiklikler sayesinde yeniden bir yapılanma gerçekleştirilebildiği takdirde, Türkiye’de, liberal/ağdaş, demokratik insan haklarına saygılı, toplumun huzur ve güven içinde korkusuzca yaşayabileceği bir düzenin sağlanması mümkündür.

Ancak, Türkiye’de mevcut vesayet sistemine son verilerek ağdaş ve liberal bir demokrasinin inşasında en önemli görev hiç kuşkusuz siyasi partilere düşmektedir. Artık demokrasilerinin bir siyasi partiler demokrasisi olduğunun kabul edildiği günümüzde bu durum çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Böylesine vahim sonuçlar ortaya çıkmış olmasına rağmen bugünkü siyasi iktidarların bu vesayet sistemini ortadan kaldıracabilecek zihniyete hazır olup olmadıkları ve bu zihniyeti hayata geçirebilecek kurumsal yapılar konusunda yeterli hazırlıkları olup olmadıkları (neş, 2010), günümüzün bu konudaki en önemli sorunu olarak görünmektedir. Çünkü, Weber’in belirttiği gibi “*sınırı koruyan asker ne kadar cesursa, siyasetilerde siyasetin sınırlarını korumak konusunda onlar kadar cesur olmalıdır*” (Yılmaz, 2010).

Siyasal partiler başta olmak üzere, diğer siyasi ve sivil kurumların da olumlu katkısıyla Türkiye’deki vesayete son vererek, ağdaş bir liberal demokrasinin inşası mümkündür.

KAYNAKÇA

ALTAY, Şakir (1983).Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ARON, Raymonnd(1976). Demokrasi ve Totalitarizm, (Çev.) Vahdi Atay, Milli Eğitim

Basımevi, İstanbul.

ARSLAN, Ali (2004)“İktidar Seçkinleri”, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli

SosyalBilimler E-Dergisi, ISSN:1694 – 528X, Sayı: 3, Temmuz, 2004.

ARSLAN, Osman (2001). Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye

Gerçeği, Bayrak yayıncılık, İstanbul.

AVCI, Gültekin, “HSYK Başkan vekili Özbek Suç İşledi”, Bugün, 24. 2. 2010;<http://gundem.bugun.com.tr/hsyk-baskan-vekili-ozbek-suc-isledi-haberi/94148>(01. 06. 2013)

BABAN, Cihat (1970) Politika Galerisi, Remzi Kitabevi, Ankara.

BENHABİB, Seyla(1999). “Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu”, Demokrasi veFarklılık, Demokrasi Kitaplığı, Dünya yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi(WALD), İstanbul.

BENHÜR, Çağatay (2008). “1945- 1946 Yıllarında Türkiye’de Politik Gelişmelere GenelBakış”, Journal of Qafqaz Universty, Number 24, http://journal.qu.edu.az/article-pdf/1006_61.pdf (29.05.2013)

BERKES, Niyazi (1973).Türkiye’de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, Ankara.

BİRAND, Mehmet A. ve YILDIZ; Reyhan (2012). Son Darbe 28 Şubat, Doğan Kitap, İstanbul.

BOL, Fuat. “Vesayet Demokrasisi” (<http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=content&view=article&id=292:vesayetdemokrasisi&catid=50:gazetelerden&Itemid=114>)(08. 12.2012)

BOZKURT, Mahmut, E. (1967).Atatürk İhtilali, Altın Kitaplar Yayınevi.

CİZRE-SAKALLIOĞLU, Ümit (1993). AP-Ordu İlişkileri, Bir İkilemin Anatomisi, İletişimYayınları, İstanbul.

ÇAHA, Ömer (2000). Aşkın Devletten Sivil Topluma, Gendaş Kültür, İstanbul.

ÇAM, Esat (1990).Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, Isatabul.

DEMİR, Osman ve ÜZÜMCÜ, Adem (2002).”Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimler Üzerine Bir İnceleme”,G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 1/2002, (155-182)

DEMİREL, Ahmet (1995).Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup, İletişim Yayınları, İstanbul.

ERDOĞAN, Mustafa (2001).Anayasal Demokrasi,Ankara: Siyasal Kitabevi.

ERDOĞAN, Mustafa (2007). “ ‘367’ Fanteziden Başka Bir Şey Değil!”, Zaman, 27 Nisan 2007.

ERDOĞAN, Mustafa. (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ SunumKonuşması. (Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

EREN, Veysel (2001).“Demokrasi ve Özgürlükler” , Demokrasi Sorunu ve TürkDemokrasisi,(Ed.)Davut Dursun, Şehir Yayınları-21, İstanbul.

ERER, Tekin (1963).On Yılın Mücadelesi, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul.

EROĞUL, Cem (1990).Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi, İmge Kitabevi, Ankara.

FINER, S.E., (1962) The Man on Horseback, the Role of the Military in Politics,Published by the Mall Press Limited 2, Clement’s Inn, Strand, London, W.C.2,and Dunmow,Essex

GÖZLER, Kemal (2009).Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

GÖZLER, Kemal (2001).Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk AnayasaHukuku, EkinKitabevi Yayınları, Bursa.

GÜLALP, Haldun (1985). “Üçüncü Dünyada Demokrasi” 11. Tez Kitap Dizisi: 1, UluslararasıYayıncılık, İstanbul.

HABERMAS, Jurgen(1999).“Demokrasi Teorisi: Temeller ve Bakış Açıları”, Demokrasi veFarklılık, Demokrasi Kipliği, Dünya yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi(WALD),İstanbul.

HEYWOOD, Andrew (2006).Siyaset, Liberte Yayınları.

HÜR, Ayşe (2012).Öteki Tarih II, Profil Yayıncılık, İstanbul.

Hürriyet, 14 Ağustos, 1996.

Hürriyet, 29 Şubat 1997.

Hürriyet, 3 Mart 1997.

ILICAK,Nazlı (2012) “Özkök-Çölaşan”, Sabah, 27 Şubat 2012.

İNÖNÜ, İsmet (1987).Hatıralar,2. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara.
İsimsiz,*Demokrasi Nedir?*Çev. L. Köker, Ankara: TürkDemokrasi Vakfı, 1992.

KALAYCIOĞLU, Ersin, ve SARIBAY, Ali Y. (Tarihsiz).“Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve SiyasalDeğişme”, Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, (Ed.) E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay, Der Yayınları:157.

KARAKAŞ, Eser. (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması.(Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

KARAKUŞ, Olcay (2006).Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’deki Sivil ToplumKuruluşları, SüleymanDemirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, KamuYönetimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAYA, Mehmet, O. (1997).Türkiye’de 1950-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış YüksekLisans Tezi).

KEYMAN,E. Fuat (2008), “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”, [FKeyman.KÜiversitesi-SivilToplum GeliştirmeMerkeziSTK...2008 panel.stgm.org.tr](http://www.fkeyman.kuiversitesi-siviltoplum.gelistirmeMerkeziSTK...2008_panel.stgm.org.tr)(31.05.2013)

KURTULMUŞ, Numan (2010).Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması. (Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

KOÇAK, Cemil (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ SunumKonuşması. (Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

LIPHART, Aren(Tarihsiz).Çağdaş Demokrasiler,(Çev.) E. Özbudun, E. Onulduran, Ankara: YetkinYayınları.

Milliyet, 14 Ekim 1996

Milliyet, 17 Ekim 1996

OKYAR, Ali F. (1987)Serbest Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Feshedildi?, İstanbul.

ÖNEŞ, Cevat. (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması. (Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

ÖZBUDUN, Ergun (1989).Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergun (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen “Vesayet ve Demokrasi”Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması. (Tebliğin, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

ÖZDAĞ, Ümit (1991).Ordu – Siyaset İlişkisi, Atatürk ve İnönü Dönemleri, Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Sabah, 21 Eylül 1996

Sabah, 12 Kasım 1996

SCHMIDT, Manfred G.(2001).Demokrasi Kuramlarına Giriş,(Çev.) M. Emin Köktaş, VadiYayınları, Ankara.

SCHUMPETER, JosephA. (1967).Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi. C. 2, Sosyalizmve Demokrasi,Çev. (R. Tınaz), Varlık Yayınları, İstanbul.

SEZEN, Saim (1994).Seçim ve Demokrasi,Gündoğan Yayınları, Ankara.

SHILS, Edward (1962).*Political Development in the New States*, Mouton & Co. 1962, ‘sGravenhage.

SOYAK, Hasan R. (1973).Atatürk’ten Hatıralar, C.2, Yapı ve Kredi bankası A.Ş. Yayınları.

TOKER, Metin (1990).Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları1944-1950, Bilgi, Yayınevi, İstanbul.

TURGUT, Nükhet (1984).Siyasal Muhalefet, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara.

TURHAN, Mehmet (1991).Siyasal Elitler,Gündoğan Yayınları, Ankara.

ÜNAL, Mustafa (2011) “29 Nisan Muhtırası”, Zaman 29 Nisan 2011.

YAZICI, Serap (2010).Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22.Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması. (Tebliğ’in, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

YETKİN, Çetin (1983).Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, Altın Kitaplar Yayınevi.

YILMAZ, Murat (2010). Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen“Vesayet ve Demokrasi” Konulu 22. Abant Platformu’ndaki Tebliğ Sunum Konuşması. (Tebliğ’in, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’ndan dijital dökümü alınmış; ancak, sunulan Tebliğler kitap olarak basılmadığından bu kaynağa yapılan metin içindeki atıflarada sayfa numarası verilmemiştir.)

WEIKER, W.F (1973).Political Tutelage and Democracy In Turkey: Free Party and ItsAfterwath, Copyright 1973 by E.J. Brill, Leiden, Netherlands.

Zaman, 27 Şubat 2009.

ZÜRCHER, Erik J. (1992).Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

<http://www.haberform.com/haber/ismail-hakki-karadayi-ses-kaydi-karadayi-ses-kaydi-dinle-karadayi-ses-kaydi-isma-11990.htm> (02.05.2009)

<http://www.yeniakit.com/demirelin-takkesi-28-subatta-dustu-2710h.htm>(02.05.2013)

<http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/30/akp.kapatilmadi.hazine.yardimi.kisiliyor/486570.0/index.html>(02.05.2013)

<http://vimeo.com/12783106> (02.06.2013)

<http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=316182> (02.06.2013)

http://www.habervakti.com/?page=news_details&id=24526
(21.02.2013)

<http://gundem.bugun.com.tr/ihanetin-resmi-ifadesi-korkunc-haberi/109778> (02.06.2013).

<http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu#bolum>
(25.05.2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12980318.asp> (01.06.2013)

<http://haber.gazetevatan.com/yagli-kaziga-oturturum-sozu-hangi-pasaya-ait/336156/1/gundem> (02.06.2013)

<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=1046765> (03.2.06.2013)